

HAJAGOS JÓZSEF

Heves vármegye az átalakulás hónapjaiban (1848. március – június)

Heves megye a forradalmi változások előestéjén

Heves megye 1848-ban nevében és területében is eltért a maitól. Területi eltéréseit jelzi hivatalos elnevezése is: Heves és Külső-Szolnok törvényesen egyesült vármegyék. A két rész egyesülésére még a török hódoltság időszakában került sor, amikor azoknak vezetése kiszorult mindkét vármegyéből. A törökök kiűzése után ténylegesen is egybeolvadó kettős vármegyét leginkább csak Hevesként emlegették, s ez magába foglalta a mai Jász-Nagykunszolnok megye tiszántúli területeinek jelentős részét, de a Jászság egyes területeit is. Hozzá tartozott a jelenleg Békés megyében lévő Dévaványa és a Nógrádhoz tartozó Pásztó és környéke is. Az egykori külső-szolnoki területek a négy járásra felosztott megyének csak egyik járását, a Tiszait alkották. A járasok közül a Tiszai volt a legnagyobb és a legnépesebb. Fényes Elek adatai szerint 1849-ben a következő volt a járasok népessége: Mátra 25 878, Gyöngyösi 51 017, Tarna 76 159, Tiszai 107 996 fő. A megye központja Eger volt, ami elhelyezkedésénél fogva torzulást okozott a vezetésben. A Tiszai, de a Gyöngyösi és a Mátra járás távolabb fekvő részei is meglehetősen lazán kapcsolódtak a megyei központhoz, s a megyei tisztviselők körében is domináltak a Tarna és a Gyöngyösi járásbari lakók, a megyei közgyűlésekre is zömmel ezekből a járasokból érkeztek. Ez a torulás megmaradt 1848-ban is.

A reformkorban Heves sokáig a konzervatív vármegyék sorába tartozott. Erhez nagymértékben hozzájárult az, hogy a megye örökös főispánja a mindenkori egri érsek volt. Ezt a tisztséget korszakunkban 1847-ben bekövetkezett haláláig Pyrker János töltötte be. A kultúra támogatójaként kiváló érdemeket szerzett Pyrker elkötelezett aulikus volt, aki főispáni befolyásával az 1840-es évek közepéig a konzervatívokat juttatta vezető pozíciókhoz a megyei vezetésben. Konzervatívok voltak a főispáni teendőket ellátó főispáni helytartók (adminisztrátorok), az alispánok, valamint a megyei országgyűlési követek is. A tisztújítások és követválasztások gyakran véres tömegverekedésekké fajultak, amelyek országosan is hírhedté váltak. Ezek tették ismertté a megyei ellenzék több vezetőjét, többek között gr. Keglevich Miklóst, Puky Miklóst és Csiky Sándort. Negatív példaként emlegette az egri közgyűléseket Kemény Zsigmond báró is az 1843-ban megjelent *Korteskedés és ellenszerei* című művében: „ha reményeink a gyűlésterem felé ösztönzenek, és mi például Nagykarolyba, Szigetre, Nagykállóba, Rimaszombatra, Zalacszerzsegre, Szombathelyre, **Egerbe**, Zágrábra útnak indulunk, ... hallunk az országos béke közepette csataterokról, sebesültekről és elestekekről.”

A Pyrker által támasztott akadályok ellenére azonban 1843-tól tér nyertek a megyében a reformok hívei. 1843-ban Almásy Pál és Fehér Lajos személyében két ellenzéki követet választottak az összeülő országgyűlésre. A megyei vezetés legfontosabb tisztségei is a reformerek kezébe kerültek: 1844-ben elsőalispánná Almásy Pált, másodalispánná Blaskovics Gyulát választották meg. Tevékenységüket azonban erősen korlátozta az új főispáni helytartó, Brezovay József. Noha az utóbbi kinevezését a megyei közgyűlés nem ismerte el törvényesnek, elmaradtak a korábbi botrányok, kölcsönös visszafogottság jellemezte a konzervatívokat és a liberálisokat is. Az 1847-ben összeülő rendi országgyűlésre ismét az ellenzék jelöltjeit, Schneé Lászlót és Radics Miklóst választották követnek, így 1848-ra a megyei vezetés – igaz erősen adminisztratori korlátozással – a reformerek kezébe került.

Az 1848-as esztendő azonban kissé hiányos vezetéssel kezdte meg Heves megye. Nem volt főispánja, mivel még nem neveztek ki új érseket Pyrker halála után. Nem volt betöltve az

clsőalispáni tisztség sem, mivel Almásy Pál – feltételezhetően a 200 000 Ft-ot is meghaladó adósságaiból adódó problémák miatt – még 1847-ben lemondott, így a megyei adminisztráció vezetője Blaskovics Gyula másodalispán lett. A megyei főjegyzői tisztség Madarassy János lemondásával betöltetlen maradt, tiszteletbeli főjegyző Luby István, az aljegyzők Schneé László és Subich György voltak. A járási tisztségeket a következőképpen töltötték be:

Mátra járás: főszolgabíró Almásy László – alszolgabírák Rottenstein Pál, Balázsovcics József.

Tarna járás: főszolgabíró Halasy Gáspár – alszolgabírák Almásy Sándor, Mlinkó Lajos, Vratarics József, Németh Albert.

Gyöngyösi járás: főszolgabíró Gosztonyi János – alszolgabírák Izsák László, Borhy Imre, a lemondott Földváry László helye betöltetlen maradt.

Tiszai járás: főszolgabíró Okolicsányi Gusztáv – alszolgabírák Soldos Imre, Balogh János, Halasy Kázmér, Szombathelyi János.¹

A megyei vezettség 1848. március közepéig szokványos tevékenységét folytatta. A követi jelentések és a követutasítási bizottság révén figyelemmel kísérte az országgyűlés munkáját. Nincs adat arra, hogy ez utóbbit 1848 februárjában, illetve márciusában összehívták volna. Február 14-én megyei közgyűlést tartottak, a megyei jegyzőkönyv ezzel kapcsolatban semmi lényegeset nem tartalmaz. Március 1-jén betáblázási közgyűlésre került sor, jelentősebb részvétel nélkül, ugyanezen a napon a jelen lévő hivatalnokok, táblabírák s kevés érdeklődő részvételével megyei kisgyűlést is tartottak. Az ülésről kapcsolatban a jegyzőkönyv 10 hivatalnokot és táblabírárt említ. Február 28-tól egy hétig rendkívüli törvényszék is tartottak. A felsorolt fórumokon a jegyzőkönyvek tanúsága szerint nem érződött a közeledő politikai vihar szele.²

A forradalom megyei visszhangjai

A különböző színhelyekről érkező tudósítások özöne zúdult március 15-e után Heves megyére, s azok nem maradtak visszhang nélkül. A földrajzi közelség miatt előbb a pesti események váltak ismertté a megyében. Szolnok órák alatt elérhető volt vasúton, de gyorskocsikkal egy nap alatt Gyöngyös is, s Eger innen már csak pár órányira volt. Így a pesti forradalomról az első híradások március 17-én megérkeztek Egerbe is, ahol a hírek a legnagyobb felbolydulást okozták. Itt március 18-án nagyszabású népgyűlésre került sor a városháza előtt, ahol éppen a városi képviselő testület ülésezett. Gáhy József főbíró az gyülekező tömeg hatására óriási lelkesedés közepette felolvasta a Pest-Buda városi hatóságok által megküldött *Mit kíván a Magyar Nemzet?* című kiáltványt, amely a 12 pontból és annak bevezetőjéből állt. Ezután ismertette a Pest városi Közbátorsági Választmányának a rend fenntartására tett intézkedéseit is. A felolvasás után 5 pontba foglalták javaslataikat az összehívandó városi közgyűlés számára. Az első a 12 pont vita nélküli elfogadását ajánlotta. A 2.-ban indítványozták annak egy 13. ponttal való kiegészítését: „A népnevelés ügye egészen a nemzet kezébe adassék minden idegen befolyás kizárásával!!” A 3.-ban javasolták azt is, hogy a szöveget a 13. ponttal kiegészítve Pest városához hasonlóan terjesszék a pozsonyi

¹ A népességre lásd Fényes Elek: Magyarország geográfiai szótára I-II. Reprint. Szeged, 1984. (a továbbiakban: Fényes 1984.). A reformkori politikai viszonyokra lásd Sebestyén Sándor: Csiky Sándor életpályája 1805-1892. Eger, 1981. 3-17. (a továbbiakban: Sebestyén 1981.); Juhász István: Egy 48-as kormánybiztos élete. Karácsond, 1986. 9-15.; Kemény Zsigmond: A korteskedés ellenszerei. In: Változatok a történelemre. Szerkesztette: Tóth Gyula. Budapest, 1982. 63. A tisztségviselőkre Orosz Ernő: Heves- és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai. Eger, 1906. 323-336. (a továbbiakban: Orosz 1906.); Közlöny, 1848. június 8.

² Heves Megyei Levéltár (a továbbiakban: HML) IV-1/a 151. k. 1848-as megyei közgyűlési jegyzőkönyv 681.

országgyűlés elé petíció formájában. A 4. pont egy 2 000 főből álló nemzetőrség felállítását javasolta, az 5. pedig a 13 pont népcnek való megmagyarázását, „nehogy az imádságból bűn, – a béke, és rend kívánatából *zavar*, és *izgatás*, – a mézből *méreg* alakíthatassék a *rossz akaratt*, s *balmagyarázatok közbejűhetése miatt*.” Az 5. pont megvalósítása céljából célszerűnek tartották kinyomtatni a 13 pontot és annak magyarázatait, hogy azokat elhelyezzék a város nyilvános helyein. Végezetül arra kérték Gáhy főbíró, hogy másnapra hívja össze a városi közgyűlést.³

Március 19-én Egerben két jelentősebb eseményre is sor került. Az előző naphoz kapcsolódva összeült a városi közgyűlés több ezer fő részvételével a városháza udvarán, s hét pontba foglalt határozatot hozott. Elfogadta a városi képviselők 5 pontba szedett javaslatát, s elrendelte annak 4000 példányban való kinyomtatását. A 12 (Eger esetében 13) pontból az első a sajtószabadságot, a cenzúra eltörlését követelte. A közgyűlés döntött ennek azonnali életbeléptetéséről, s egy három tagú küldöttséget (Blaskovics Gyula, Zábráczy István, Csiky Sándor) menesztett Bezzegh András kanonokhoz, helybeli könyvvizsgálóhoz, hogy azonnal hagyjon fel a cenzúrával. A küldöttség még a közgyűlés alatt eljárt feladatában, s arról számolt be, hogy a kanonok eleget tesz a felszólításnak. A cenzúra eltörléséhez kapcsolódott a határozat 7. pontja is, mely a sajtó szabadná válása kapcsán előfordulható visszaélések megakadályozására egy tervezet kidolgozását rendelte el egy 22 tagú választmány által. A határozat 3. pontja a nemzetőrség felállítására, működésére és alkalmazására rendelte el egy szabályzat készítését az előbbi választmány által. Ennek elnökévé Gáhy Józsefet, míg alelnökévé Blaskovics Gyulát választották. A 4. pont arról tudósít, hogy a közgyűlés ideje alatt érkezett meg a hír a pozsonyi országgyűlés felirati javaslatának uralkodói elfogadásáról és gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki kinevezéséről. Az érkezett hírek méltó megünneplésére március 25-re délelőtt 9 órára ünnepi mise tartását határozták el, amelynek celebrálására Lévay Sándor nagyprépost ajánlkozott. Ugyanczen a napon az esti órákra ünnepi díszkivilágítást írtak elő.

Március 19-ike másik jelentős eseménye az egri fiatalsághoz kapcsolódott, akik utánozni kívánták pesti társaikat. Helyi „forradalmukról” Blaskovics Gyula március 24-én a következőképpen számolt be Batthyány Lajos grófnak: „A nemzeti öröm mámorában, a nem sokat fontolgató fiatalság egy Mahovszky József nevű papot a minorita szerzet zárdájából – hol állítólag szabadabb elvű írásai, egyházi beszédei és egyéb bűneiért, ítélet mellett több évke óta fogva tartatott, Mártius 19-kén délelőtt kiszabadított, a város némely utcáin ujjongva hozzám vezetett.” Az idézet további részéből kiderül, hogy Mahovszky nem bizonyult Táncicsnak, s Blaskovics sem gróf Zichy Ferencnek: „A fiatalság azonban tettének botoságáról általam meggyőzötve, s megnyugtatra eloszolván, Mahovszky saját kívánságához képest visszavezettettem a zárdába, hol rabsága jövendőre a papi kormánynak rendeletéből a zárda többi lakóinak szabadságától keveset fog különbözni.”

Az ifjúság forradalmi hevülete azonban csak pillanatnyilag csillapult. Március 23-i tettük-ről Blaskovics szintén előbb idézett levelében számolt be: „deleután az egri tanuló ifjúság a szünnapok és nemzet ujjászületésén való örömük zavarában, különben pedig az egri postaállomás tulajdonosa családjához tartozók egyike által *gyávának* neveztetésén felindulva, a 2 fejű sasos címert nemcsak a posta, hanem a hadfogadó kormány házáról, és egy szivaros bolt elcjáról is levette, s a megyc házánál nálam letette.” Blaskovics szokásához híven megdorgálta s a törvényes rend betartására szólította fel őket, mire eloszlottak.⁴

³ A pesti forradalomról érkező híradásokra lásd Dezséri Bachó László: Gyöngyös város 1848/49-ben. Gyöngyös, 1939. 3. (továbbiakban: Dezséri Bachó 1939.), illetve Pesti Divatlap, 1848. április 1. A március 18-i egri népgyűlésre lásd Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) H 1 Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány iratai, 1848:82 a. b. (a továbbiakban: MOIB)

⁴ A március 19-i közgyűlésre MOL H 92 Országos Nemzetőrségi Haditanács általános iratai, 1848:1406. (a továbbiakban: ONHT). Mahovszkyra és a március 23-i eseményekre MOL H 1 1848:82.

Mielőtt széttekintnénk a megye más településein is, röviden szólunk kell az egeri nemzetőrsegről. Alakulása március 19-én, míg rendszeres szolgálata a március 25-i ünnepi díszkivilágítás alkalmával kezdődött meg. Blaskovics április 1-jei jelentése a nemzetőrség létszámát 1400 főre tette. Ezredes parancsnokává Csiky Sándort, míg zászlóaljparancsnokaivá Lenkey Károly nyugalmazott huszárszázadost és Miklóssy Antal nyugalmazott főhadnagyot választották.

A megye más településeiről csak szórványos információk állnak rendelkezésünkre. A forradalomra való pozitív reagálásokra jórészt csak a nemzetőrség márciusi és áprilisi clejei szerveződéséből következtethetünk. Egerrel egy időben Gyöngyösön is megindult a nemzetőrség szervezése, és a rend fenntartására rendőri választmány alakult. A gyöngyösi nemzetőrség létszáma április 7-én már elérte a 612 főt. Rendszeres szolgálatát április 1-jén kezdte meg. Parancsnokává Brezovay Imre nyugalmazott főhadnagyot választották. A szolnoki nemzetőrség létszámát Blaskovics április 10-i közgyűlési beszámolójában 184 főben adta meg. Április 7-i jelentésében további két helységben is említette nemzetőrség alakulását: Pásztóban 60, Kenderesen 80 főre tette annak létszámát. A nemzetőrség szerveződésén kívül, ezekben a településekben az alispáni beszámoló helyi rendre felügyelő választmányok megalakulását is említi. Április 10-i beszámolójában már Törökszentmiklóst is azon települések között említi, ahol megindult a nemzetőrség alakulása. A közgyűlésen résztvevők újabb két településről – Hevesről és Pusztamonostorról – tudósítottak, ahol már alakult nemzetőrség.⁵

Az előzőekben említettek alapján tehát Eger, Gyöngyös, Szolnok, Pásztó, Kenderes, Törökszentmiklós, Heves és Pusztamonostor voltak a megyének azon települései, ahol a forradalom és a nemzeti átalakulás iránti lelkesedés pozitív tettekkészségben is megnyilvánult. Feltűnő, hogy nem szerepel közöttük a megye második legnépesebb városa, Mezőtúr. A hangadó értelmiség viszonylagos kis száma mellett, ebben feltehetően a mezővárosnak a Kállay nemzetséggel évek óta húzódó úrbéri megváltó pere is közrejátszhatott, amiről még bővebben megemlékezünk. Szembeötlő azonban az is, hogy a pozitív példák között egy egészen kis népességű település, Pusztamonostor (1200 lakos) is ott található. Ez azzal magyarázható, hogy itt lakott több olyan személy, akik elkötelezett hívei voltak az ország politikai átalakulásának, s aktív szerepet játszottak a megyei közéletben. Közéjük tartozott Thassy Dániel és Lajos ügyvédek, valamint Eperjessy Ferenc lelkész. Megnyerve néhány más helyi lakost, máris megalakíthatták a nemzetőrséget. Hangadó befolyásos személyek természetesen kellett az olyan néhány ezer fős népességű településekben is, mint Pásztó, Kenderes és Heves, de a jóval népesebb Törökszentmiklós esetében is. Ezek a mezővárosok zömmel mezőgazdasági népességgel, igen kevés értelmiséggel és kézművessel rendelkeztek. A hangadók itt is a megyei ellenzék helyben lakó prominens képviselői voltak. Heves esetében például Németh Albert és Soldos Sándor. A szintén nem túl nagy lélekszámú Kenderesen feltételezhetően a szomszédos Kakat-pusztán birtokos Recsky András volt a kezdeményező. A későbbiekben őt választották a helyi nemzetőrség parancsnokává.⁶

Természetesen néhány személy önmagában nem lett volna elegendő. Kellott az is, hogy a lakosságnak egy jelentős csoportja önmaga számára kedvező lehetőségként fogja fel a változásokat, s ne zsihbasszák múltból öröklött sérelmek, például tagosítási percek. Eger, Gyöngyös és Szolnok mellett Pásztó és Törökszentmiklós lehetőséget látott 1848-ban arra is, hogy első hatóságú városokká váljanak, vagyis belső igazgatásuk teljesen függetlenedjen a vármegyei befolyástól. A nemesi származású lakosság esetében arra volt szükség, hogy a változásokat, így az adómentesség és az úrbéri szolgáltatások eltörlését ne egzisztenciális hátrányként te-

⁵ A nemzetőrsegek alakulására lásd MOL H 1 1848:49 k. 82 a., 335, 334, 539; H 92 ONHT 1848:352, 1406, HML IV-1/a 151. k. 681.

⁶ Pusztamonostorra adalékokat közöl Eperjessy Ferenc tábori lelkész naplójeljegyzései az 1848-i szerb hadjárat idejéből. Sajtó alá rendezte: Lukinich Imre. In.: Hadtörténeti Közlemények 54. 1941. 214-217., Németre, Soldosra, Recskyre HML IV-106. A nemzetőrsegre vonatkozó iratok 1. d.

kintsék. Azok számára, akik nem annyira a gazdálkodásból, hanem valamilyen értelmiségi tevékenységből éltek, a változások könnyebben elfogadhatók voltak. Ezt példázza a Pusztamonostoron, de még inkább az Egerben és Gyöngyösön élő nagyszámú nemesség viszonyulása a változásokhoz.

Az egyes településeken kívül a vármegyei vezetést is spontán rögtönzésekre készítették a forradalmi csemények. A megyét ténylegesen irányító Blaskovics Gyula másodalispán a magánúton már elterjedt híradások után, március 19-én kapta az első hivatalos tudósításokat, rendeleteket a bekövetkezett eseményekkel kapcsolatban. A Helytartótanácsnak két rendeletet vette kézhez az említett napon. Az egyik még március 7-i keltezésű volt, amelyben meghagyatott az alispánnak, hogy amíg meg nem tartják az április 10-re kitűzött megyei közgyűlést, addig is „a mostani korkérdések megoldása közben a közbátorság és rend fenntartásáról, s minden keletkezhető zavarok erélyes megelőzéséről a körülményekhez képest” gondoskodjon. Ez a rendelet még a februári párizsi forradalomnak az országban is érezhető következményei, így például a pozsonyi országgyűlés március 3-i felirati javaslatának a hatására született. A törvényhatóságokhoz való szétküldésére csak a pesti március 15-i forradalom után került sor. A rendelet aktualitását ez még időszerűbbé tette. Az előzővel együtt érkezett március 16-i keltezéssel egy másik rendelet, amelyik gyakorlatilag a sajtószabadságot tartalmazta azon „időiglenes szabályokkal”, amelyek „a sajtónak veszélyes kihágásai utólagos törvényszerű megfenyítésére jövőben alkalmazandóak lennének”. Megérkezett az Alispáni Hivatalhoz Pest vármegyének a március 16-ról keltezett hivatalos levele is, amelyben „a rend és a béke fenntartására” irányzott intézkedéseiről értesítette Heves vármegyét.⁷

A különböző magánhírek és hivatalos értesítések hatására Blaskovics másnapra – március 20-ra – megyei kisgyűlést hívott össze, „a bekövetkezett népmozgalmak között teendőket felveti tanácskozás végett”. Ezen Blaskovics a kisgyűléshez képest szokatlanul nagyszámúban megjelent résztvevők előtt „velős szavakkal fejezte ki a Hon felvidulása feletti örömét, s jelen átalakulási korszak igényeinek a mozgalmak terén csendes s békés útoni kifejlését...”. A sajtószabadságot a törvényes rendezésig is biztosító helytartótanácsi rendelet közhírré tételét rendelték el a megyében. Az „időiglenes szabályok” 1000 példányban való kinyomtatása céljából pedig közadokozást kezdeményeztek egy aláírási ív nyitásával. Pest vármegye március 16-i értesítése kapcsán hasonló intézkedésről döntöttek. Elrendelték kinyomtatni a pozsonyi országgyűlés felirati javaslatának kivonatát, a pesti csemények rövid leírását s a bekövetkezett változások kapcsán Pest vármegye támogató nyilatkozatát. A kinyomtatni rendelt szöveg felsorolt részeti jórészt megegyeznek Pest vármegye átiratával, csak az utolsó 3 bekezdés tekinthető a Heves megyei kisgyűlés hozzászólásának. Ezek tartalmazták a kisgyűlési határozat elegendő példányban való kinyomtatását, másrészt azt, hogy a fő- és alszolgabírák, valamint az esküdtek világosítsák fel a népet a bekövetkezett eseményekről. A megyei hivatalnokoknak elsősorban azt kellett hangsúlyozniuk, hogy „különösen az adózó osztály érdeke, és java előmozdítására szükséges intézkedések létesülése teljes reménnyel és biztonsággal várható az országos rendek által már tett munkálatoktól, s a királynak alkotmány és törvényesség iránti vonzalmától és kegyeletétől.” A határozat utolsó bekezdése a papírpénzek iránt Heves megyében is tapasztalható bizalmatlanság megszüntetésére irányult: „...a Megye szükségesnek látja közhírré tenni ... miszerint a *bankjegyek értékükben nem süllyedtek, továbbá is érvényesek és bármely pénztáraknál teljes értékükben felválthatók* s e tekintetben semmi aggodalom létezésének helye nincsen, úgy az is közhírré tételük: hogy akik a nép e részbeni hiszékenységgel még ezután is *viszafelé* fognának a Megye által mint, *csendzavarók s csalók szigorúan lesznek fenytendőek*” (kiemelés a kisgyűlési határozatban – H. J.).

A kisgyűlési határozatot a megyei tisztségviselőknek Blaskovics azonnal ki is adta elnöki külön levél kíséretében. A határozat azonnali megjelenését, amelyet szintén 1000 példányban

⁷ A Blaskovics által vett rendeletekre HML IV-1/a 151. k. 643, 644, 645, 681.

kívántak kinyomtatni, Almásy Emánuel tette lehetővé, aki önkéntes adományként biztosította a szükséges nyomdaköltséget. Blaskovics a március 18-i és 19-i intézkedésekről és a kisgyűlési határozatokról még március 20-án értesítette a Helytartótanácsot. Március 21-én pedig a Magyar Kamarához fordult, „hogy a nép közt becsben csökkent bankjegyek hitelének, és az érdemben hozott megyei végzés hatályosságának biztosítása végett sürgetőleg gondoskodják Egerben elegendő ezüst pénzek küldéséről.”⁸

Blaskovics március 21-én vette gróf Batthyány Lajosnak március 17-i keltezésű, I. számú körlevelét, melyben az tudatta miniszterelnöki kinevezését, s amelyben a törvényhatóságok elnökeit tette felelőssé a béke és a nyugalom erélyes fenntartásáért. A miniszterelnöki körlevél másolatát Blaskovics még aznap megküldte hozzáalkalmazkodás végett a fő- és alszolgabíróknak, másnapra pedig ismét kisgyűlést hívott össze. Ezt az is szükségessé tette, hogy időközben megérkezett Schneck László és Radics Miklós országgyűlési követek jelentése is.

Mint említettük, már a 20-i kisgyűlésen megjelenők létszáma is elűtött a szokványostól, a március 22-i azonban ezt is jóval felülmúlta, olyannyira, hogy az egybegyűltek jelentős része nem fért el a tanácssteremben és kívül rekedtek. Blaskovics ismertette a miniszterelnöki körrendeletet, amelyet „mint a Nemzet rég óhajtván várt átalakulásnak első s valóságos záloga általános polgári örömmel, – és éljen a Király – polgári béke, nemzet s szabadság – zúgás szünni nem akaró felkiáltásokkal fogadtatott”. Blaskovics előző napi intézkedéseink elfogadása után a kisgyűlésnek, egy, a megyei irányítást érintő kérdésben kellett döntenie. Blaskovics a korábbi igazgatási eljárástól függően 3 nap alatt már a második kisgyűlést hívta össze. Az alispán úgy vélte, „hogy a körülmények, s a nemzet kifejlődésének ily napjaiban, több a haza viszonyait s jövődjét tárgyzó oly irományok érkezhettek, melyek rögtön igényelhetik a tárgyalást, ennél fogva annak elhatározására hívta a Rendekeket, hogy az ily rögtön tárgyalandó irományok egy kinevezendő választmány által vagy kinevezendő kisgyűlés előtt intéztessenek-e el?” A jelenlévők Blaskovics célszerűtlenségi aggodalmait ellenére továbbra is a kisgyűlések összehívása mellett döntöttek, „melyeknek ugyanannyiszor megtartását, valányszor azt a körülmények kívánják, elnöklő másodalispán *szíves kétséggel igényte*”. Mint látni fogjuk, a következő napok az alispán aggodalmát igazolták, a felmerülő problémák a hagyományos módon, hagyományos keretek között megoldhatatlannak bizonyultak.

A kisgyűlésen felolvasták az országgyűlési követek jelentését is, amely tartalmazta a felirati javaslat után hozott alsó táblai határozatokat, így az országgyűlési követek szavazatáról hozott döntést, a köztcherviseletről hozott törvényjavaslatot, a Pestre küldendő országgyűlési küldöttség névsorát, az egyházi tized eltörléséről hozott alsó táblai átiratot, illetve annak felső táblai elfogadása utáni törvényjavaslatát és az úrbéri viszonyok megszüntetéséről szóló törvényjavaslatot. A követek jelentését a jelenlévők zajos éljenzéssel fogadták. A megváltozott viszonyok értelmezésének problémáira utal azonban az is, hogy a jelentést a követutasításokat kidolgozó megyei bizottnánynak határozták el átadni, azzal a meghagyással, hogy „azokról véleményes tudósításait a legközelebb tartandó közgyűlésre haladéktalanul beadják”. Ez már azért is ellentmondásos, mert a követek jelentése tartalmazta azt is, hogy a követutasítások mellőzésével fognak a továbbiakban szavazni, így értelmetlenné vált az elhangzottaknak bármilyen bizottsági véleményezése. Blaskovics átlátta a döntés ellentmondosságát, s a határozat ellenére sem hívta össze a későbbiekben a követutasítási választmányt. Az alispán nem mulasztotta el figyelmeztetni a lelkesedőket arra sem, „miképp a felolvasott törvényjavaslatok még nem valóságos törvények, hanem csak az alsó tábla határozatai (illetve országgyűlési javaslatok – H. J.), s arra, hogy érvényesek legyenek elkerülhetetlenül szükségesek, hogy azok a felső tábla, s őfelsége a király által helyben hagyassanak, s szokott úton kihirdessenek.” Ezért arra intette a megjelenteket, „hogy az olvasottak értelmét balra ne magyarázzák...”⁹

⁸ A március 20-i kisgyűlési határozatokra és Blaskovics intézkedéseire HML IV-1/a 151. k. 643, 644, 645; MOL H I MOIB 22, 82 a., b.

⁹ HML IV-1/a 151. k. 648, 651, 681.

A megyei irányítás átalakulása és az áprilisi törvények életbeléptetése

A március 22-i kisgyűlést követő napokban újabb, az előzőektől is fontosabb utasítások érkeztek Blaskovicshoz. Március 25-én vette Batthyány március 23-i, 2. számú miniszterelnöki körlevelét, amely elrendelte több, még nem szentesített törvényjavaslatnak, így a köztelherviselést, az egyházi tizednek és az úrbéri viszonyoknak az eltörlését kimondóknak a kihirdetését. Batthyány ezzel a rendelettel elejét akarta venni a bécsi udvar módosítási törekvéseinek. A miniszterelnök számolt azzal is, hogy a törvényjavaslatok nyilvánosságra hozatala zavart is okozhat, ezért a törvényhatóságok elnökeinek kötelességévé tette a rend és béke fenntartását. Felhatalmazta őket arra is, hogy szükség esetén közgyűlést hívjanak össze, s állandó rendre ügyelő választmányt hívjanak életre. A miniszterelnöki körlevél vétele után Blaskovics még aznap délutánra kisgyűlést hívott össze. Ezen úgy döntöttek, hogy az április 10-re kitűzött megyei közgyűlést már nem tudják előrehozni. Ennek ellenére a törvényjavaslatok nyilvánosságra hozatalával kapcsolatos intézkedéseket a közgyűlésnek tartották fenn. Abban is bíztak, hogy azok addigra már szentesített törvény formájában is meg fognak érkezni. Ezzel a döntéssel gyakorlatilag elhalasztották – meglehet, óvatosságból – a miniszterelnöki rendelet végrehajtását. Csak arra utasították a fő- és alszolgabírákat, hogy a március 20-i kisgyűlési határozatnak megfelelően „a népet a jelen átalakulási korszak fejleményeiről felvilágosítván, minden lehető kihágástól eltartóztatni” igyekezzenek. A kisgyűlés „feltartotta magának a jogot, hogy a rend és béke fent tartása tárgyában a szükség és körülményekhez képest a közgyűlést be nem várva a parancsolt rendőri választmány helyét pótolja ki.”¹⁰

Az állandó rendőri választmánnyal kapcsolatos kisgyűlési határozatot azonban elégtelenné tette Batthyány március 22-i rendelete, amely annak megalkotását és a nemzetország felállítását a rend fenntartása szempontjából halaszthatatlannak minősítette. Ezt a rendeletet Blaskovics március 28-án kapta kézhez. Az állandó rendőri választmány létrehozása megengedett az alispán elképzeléseivel is, aki már március 22-én felvetette hasonló testület felállítását, „jól tudván azt, hogy a leginkább cgrickből rögtönzött kisgyűlésekben a Megye különböző vidékeinek lakói, s azoknak érdekei nem képviselteknek...” A miniszterelnöki rendeletnek eleget téve, az április 1-jei újabb kisgyűlésen Blaskovics elnökletével 27 tagú állandó rendőri választmány alakult a megye liberális elkötelezettségű prominens személyeiből. Tagjai között található például Puky Miklós, Csiky Sándor és Pap Pál, akik országgyűlési képviselőként, illetve kormánybiztosként nemcsak megyei, hanem országos szinten is ismertté váltak a későbbiekben. A következő napokban újabb 14 taggal bővült a rendőri választmány, amelynek megalakulásával kezdetét vette a megyei igazgatás átalakulása. Mint már korábban említettük, rendre ügyelő választmányok a megye más településein is alakultak, így Gyöngyösön, Szolnokon, Pásztón és Kenderesen.¹¹

Az országos szintű igazgatás átalakulásának kezdeteként, még a felclós kormány hivatalba lépése előtt, március 23-án megalakult a Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány (a továbbiakban: MOIB), amelynek tagjai Szemerc Bertalan, Klauzál Gábor és Pulszky Ferenc lettek. Batthyány március 22-i rendelete alapján a törvényhatóságoknak a rendre vonatkozó, három naponkénti jelentéseiket ehhez a szervhez kellett intézniük. A MOIB első, március 27-ről és 28-ról kelt utasításait Blaskovics március 31-én kapta kézhez, melyekben „rendőri országos bizottmányként felhatalmazásukat tudatják, és a közbátorság és rend fenntartása tekintetéből a Nemzeti Örseregnek a megyei választmány működése által, az e részbeni törvények szentesítése előtti felállítását szorgalmazzák”.¹²

¹⁰ A március 25-i kisgyűlésre HML IV-1/a 151. k. 654, 681; MOL H 1 MOIB 1848:305.

¹¹ Az április 1-jei kisgyűlésre és a rendőri választmányra HML IV-1/a 151. k. 681; MOL H 1 MOIB 1848:305.

¹² MOL H 1 MOIB 1848:1, 3; HML IV-1/a 151. k. 681.

A megyei rendőri választmányra az április 10-i közgyűlést megelőzően is már komoly feladatok hárultak. Egyrészt hatáskörébe kerültek a MOIB nemzetőrséggel kapcsolatos intézkedési. Blaskovics minden harmadik nap jelentésre szólította fel a fő- és alszolgabírákat kerületi állapotáról és a nemzetőrség szerveződéséről. A jelentéseket Blaskovics ismertette és megtárgyalta a választmánnyal. A nemzetőrség szervezésének szerteágazó problémájára a későbbiekben még részletesebben ki kívánunk térni. A rendőri választmány április 10-ig terjedő tevékenysége során itt most csak a közrend állapotával foglalkozunk. Ehhez jó támpontot nyújtanak Blaskovicsnak Batthyányhoz írt március 24-i és 29-i, illetve a MOIB-nak írt április 1-jei, 4-i, 7-i, illetve 11-i jelentései.

Amint már utaltunk rá, Batthyány március 23-i, 2. számú körlevele számolt a parasztek körében az úrbírség eltörlése nyomán jelentkező esetleges mozgalmakkal. Ezek szórványosan be is következtek, s nem maradt ez alól kivétel Heves megye sem. Kezdetben az jelentette a problémát, hogy a pesti és pozsonyi hírek hatására több helyen önkényesen megtagadták az úrbíri szolgáltatásokat. Minderről Blaskovics március 24-én még megnyugtatólag számolt be Batthyánynak: „...mindenütt hadják magukat felvilágosíttatni; a rendre és engedelmesre kényszerítés nélkül önkényt vissza térnek”. Március 29-i jelentésében Blaskovics a földbirtokok eltérő eljárását jelölte meg a problémák forrásaként, mivel többen a törvény kihirdetése előtt megszüntették az úrbíri szolgáltatásokat, míg mások továbbra is követelték azt. Jelentésében kitért az úrbíri szolgáltatásokat eltörlő törvény egyik sarkalatos kérdésére is: „ingerültséget okozott a szőlős vidékeken; különösen Egerben az is, hogy az úrbér és tized megszüntetéséről szóló törvény cikkekben a szőlő nem látszik kivéve lenni az úri adózások alól, – melyekre nézve ha kivétel nem történik, nehezebb lesz itt az e feletti ingerültség kitörését békés úton gátolni, mint az úrbírségnek nem mindenütt egyszerre megszüntetéséből jobbágy és földes Úr között támadt, eddig fékezett, és a törvények kihirdetése után tellyesen megszűnendő ingerültséget.” Az április 1-jei MOIB-nak írt jelentésében már említést tett a parasztek körében jelentkező „foglalási vágyról”, vagyis földosztási törekvésekről is. A vágyat Gyöngyöstarjánban tett is követte, amelyről Izsák László alszolgabíró szóbeli jelentése alapján számolt be Blaskovics a MOIB-nak április 7-én: „a volt jobbágyok a nemes Ludányi családbeliek közül néhányak, és szinte volt úrbíri telken lakók által vezéreltve a földes uraknak őszi vetéseit kiszántani, és magoknak foglalni kezdték, és az ez érdemben közbevetett felsőbbbségi rendeletnek makacsul ellene szegültek.” Blaskovics Izsák László jelentése után azonnal összehívta a rendőri bizottmányt és a „föld foglaló lázadók lecsillapítására és érdem szerinti megfenyítésére, a hely színén haladék nélkül munkálandó Törvényszéket rendelt ki a választott Táblabírákból.” A kiküldött törvényszék Izsák április 7-i jelentése alapján 18 lázító elfogásával helyreállította a rendet. Hevesben ez a gyöngyöstarjáni eset volt a parasztek legnagyobb rendbontása, aminck kiváltóját Blaskovics és Izsák László alszolgabíró is egy előző évi tagosítási sérelemben vélte felfedezni. Tagosítási sérelemek máshol is voltak, de azok nem eredményeztek hasonló incidenst.

Az idézett jelentésekből kitűnik, hogy a parasztek körében fokról-fokra növekedett a nyugtalanság. A végbemenő folyamatról Blaskovics beszámolt az április 10-i közgyűlésen is: „az egész Megyében a volt jobbágyok és földes Urak között az eddig fen állott törvényes viszonyok bomladozni, az engedelmség engedetlenséggé, a tisztelet gúnnyá, az úri joggyűlölet és lázadás tűz fokává alakulni kezdettek”, amit több földesúr, sőt hivatalnok félre-magyarázásai is növeltek. Az egyre nagyobb aggodalomra okot adó helyzetben április 4-én úgy döntött a rendre ügyelő választmány, hogy módosítva a március 25-i közgyűlés határozatát, elrendeli az úrbírség és a papi tized eltörléséről, valamint a köztelherviseletről szóló törvények kihirdetését a megyében. Ezt a döntést megkönnyítette az, hogy időközben a követek jelentéseivel együtt megkapták az országgyűlés határozatát V. Ferdinánd március 28-i leiratára. Ebben a határozatban az országgyűlés szentesítettnek nyilvánította a köztelherviselet bevezető, valamint az úrbírséget és a papi tizedet eltörlő törvényeket. Úgy is összegezzük azonban a megyei vezetés április 4-i döntését, hogy az késlekedett, s csak akkor csele-

kedett, amikor előzetes váráhozait túlhaladottá tették a megyében és a Pozsonyban végbenéző események.

A törvények kihirdetése Blaskovics április 10-i beszámolója szerint megnyugtatóan hatottak a kedélyekre. A problémák és félreértelmezések azonban ezzel még nem szűntek meg. Blaskovics április 13-án arról számolt be a MOIB-nak, hogy: „Naponként jönnek hozzám kérelmezők, kik a zsellereknek is föld adatását, és a szállóknek dézma, s minden más földesúri adózások aloli felszabadítását kérik eszközöltetni. Nehéz őket kérelmeknek részint helytelen, részint ez idő szerént nem tellyesíthetése felöl meggyőzni, még is eddig engedtek a jó szónak, s tűnődve bár, de békésen térnek haza küldőikhez.”

Sajátos probléma jelentkezett Tiszaföldváron. Itt a korábban megkötött örökváltási szerződés vezetett konfliktushoz. A tiszaföldváriak 1846-ban a Podmaniczkyakkal 38 185 Ft összegű megváltási szerződést kötöttek, amiből 1846-ra ki is fizettek 34 000 Ft-ot. Úgy érezték, hogy „ők kik szorgalmukért a hazától méltányos elősmerést és kitüntetést érdemlénének, mintegy büntetve lesznek, ...midőn a szorgalmatlanok s magokat eddig megváltani nem akaró lakos társaiak helyett a Status fog a váltási díjt tekintetében a volt földes Uraknak kárpótlást nyujtani...” Problémájukra Blaskovics a MOIB-nak írt április 7-i jelentésében is kitért, megjegyezve, hogy „a béke és csend itt is helyre állott, és feszült figyelemmel bár, de békésen várják az ország gyűlésnek intézkedését a magokat részben megváltott községek irányában”. A korábbi örökváltási szerződés Mezőtúr mezőváros esetében is feszültségeket okozott. Itt a szerződő felek között perre is sor került, amely 1848 márciusában még folyamatban volt. A Kállay nemzetség az úrbériség eltörlését a per megszüntetésének tekintette. A mezőtúriak problémája csak azután került a megyei vezetés elé, hogy Deák Ferenc igazságügy-miniszter májusban a probléma kivizsgálására szólította fel őket. Az áprilisi törvények a tiszaföldváriak és a mezőtúriak váráhozása ellenére nem foglalkoztak e problémával. Így az önkéntes örökváltást korábban megkötő települések valóban a jobbágyfelszabadítás kárvallottjainak érezhették magukat.¹³

1848 tavaszán az országban több helyen antiszemita megmozdulásokra is sor került, például Székesfehérváron, Pesten és Pozsonyban. E mozgalmak hatására a MOIB április 3-án arra utasította a törvényhatóságokat, hogy ha békésen nem tudják megakadályozni a zsidókat érő sérelmeket, fegyveres erőt is igénybe vehetnek a rend helyreállítása érdekében.

Heves azon megyék közé tartozott, ahol a zsidók szabad letelepedését engedélyező 1840. évi XXIX. törvény cikk hatására az izraelita vallásúak száma jelentősen megnövekedett, 1840-hez képest 1850-re két és félszeresre. Így a megye több településén viszonylag nagy számban éltek zsidók, például Gyöngyösön (385 fő), Pásztón (270 fő), Hevesen (208), Tiszafüreden (180 fő), Verpeléten (139 fő), Tiszaigaron (113 fő), Kenderesen (95 fő) és Csepán (80 fő).¹⁴ Komolyabb antiszemita megmozdulás csak Egerben történt. Az itt élő zsidó lakosok pontos számát nem ismerjük, betelepedésükre csak 1840 után került sor, mivel addig tiltott település volt számukra az érseki birtoknak számító Eger. Április 7-én a városháza előtt népgyűlést tartottak, s „a Mózes vallású lakos társaiakat ép azon módon, mint a régi századokban a pogányok a keresztényeket üldözni, s a Városból kiüldözni készültek”. Blaskovics Gyula határozott fellépése azonban eljétt vette a székesfehérvári eset megismétlődésének. Az alispán a népgyűlés résztvevőivel ismertette a MOIB április 3-i rendeletét, mire azok eloszlottak. Aznap jelentésében az esetről beszámolt a MOIB-nak is. A zsidók elleni fellépést a kereskedők és az iparosok részéről „kenyér írgységből” fakadónak minősítette. Kifejezte azt a reményét, hogy sikerül visszatérítenie az izgatókat „a felebaráti szeretet és polgári törvény rendeletei épségben tartására”. A MOIB április 3-i rendeletét elküldte a fő- és

¹³ Blaskovics március 24-i, 29-i, április 4-i, 13-i, 7-i jelentései H 1 MOIB 1848:82 a., b., 305, 334, 408, 539; Blaskovics április 10-i beszámolója, Tiszaföldvár és Mezőtúr problémái HML IV-1/a 151. k. 681, 844, 849, 909.

¹⁴ Gonda László: A zsidóság Magyarországon 1526-1945. Budapest, 1992. 70., Fényes 1984.

alszolgabíráknak, valamint a rendre ügyelő választmányoknak is, amelyek akkor már szoros együttműködésben álltak az egrivel.

A feszültség jelei mutatkoztak Gyöngyösön is, ahol az állandó jelleggel letelepedettek mellett nagy számmal voltak tartózkodási engedéllyel nem rendelkező zsidók is. Fényes Elek 1850-ben 385, míg egy egyházi szemlézet 1851-ben 1003 gyöngyösi zsidót említ. A nagy eltérést Fényes Elek pontatlan forrásán kívül a tartózkodási engedéllyel nem rendelkező, illegálisan ott tartózkodók okozhatják. Gyöngyösön a zsidók elsősorban a piaci kereskedelemben támasztottak nagy versenyt a keresztény lakosoknak. A korábban is szokásos piac-ügyi összecsapáson azonban már január folyamán túlestek, s talán ennek is köszönhető, hogy az ellenszenv békés keretek között maradt. Az egyetlen zsidók elleni fellépést az jelentette, hogy a városi tanács elrendelte április 1-jén az illegálisan betelepültek összeírását. A bizalmatlanságot azonban mutatja, hogy nem kerültek be az önkéntesen alakuló városi nemzetőrségbe, és a májusi összeírásba sem vették fel őket. A későbbiekben ez a diszkrimináció megszűnt.

A megye többi településéből nincs adat zsidók elleni fellépésről. Pásztó esetében azt jegyzi meg Blaskovics április 7-i jelentésében, hogy az ott szerveződő nemzetőrségbe a zsidókat is felvették. A májusi nemzetőri összeírások szintén arról tanúskodnak, hogy abból nem zárták ki a zsidókat sem.¹⁵

A forradalmat követő napok átalakulási zavarait egy 10-12 fős rablóbanda is igyekezett kihasználni. Fegyveres rablást követtek el Alatkán, Atkár közelében és Tarnamérán is. Elfogásukra Blaskovics intézkedést tett a rendőri választmánnyal egyetértve.¹⁶

Heves megye átalakulási folyamatában fontos szerepet töltött be az 1848. április 10-én megtartott megyei közgyűlés, amelyen az országban bekövetkezett csemények hatására nagyon sokan jelentek meg. Már a változást fejezte ki az is, ahogy Blaskovics Gyula másodalispán a jelenlévőkhöz fordult. A korábbi „Méltóságos és Tekintetes Rendek!” megszólítás helyett az „Uraim, tisztelt honfi s polgár társaim!” formulát használta. Részletesen beszámolt az alispánként megtett intézkedéseiről, a rendőri választmány működéséről és a nemzetőrség szerveződéséről. A közgyűlés jóváhagyta az intézkedéseket, s a rendőri választmány létrehozását. Az utóbbit új, elsősorban vidéki tagokkal is kiegészítették, például a gyöngyösi Vachott Sándorral és a már korábban említett pusztamonostori Thassy Dániellel. A közgyűlés jegyzőkönyvében és hivatalos levélben kifejezendő köszönetnyilvánítást szavazott meg az országos politikai változásokban játszott szerepéért István főherceg nádornak, gróf Batthyány Lajosnak, Kossuth Lajosnak és Nyáry Pálnak.¹⁷

A közgyűlésen a Tiszai és Tarna járás több települése is írásban, illetve szóban kifejezte köszönetét a bekövetkezett változásokért. Kál esetében azonban ez súlyos incidenst eredményezett. A település nemes és nem nemes lakosai, valamint az előljárók között ugyanis verekedésre került sor április 11-én a késő esti órákban. Blaskovics MOIB-nak írt április 13-i jelentése szerint „a verekedés onnan származott, hogy a volt jobbágyság az úrbéri viszonyok megszüntetése és a közügyekbe képviselő útján jövőre befolyása feletti nagy örömeiben, a nemzeti zászló körül köz költségen nagy áldomást ivott. Az áldomásban részt vett az egész lakosság. – Iddogálás közben a nemesek és nem nemesek között mind inkább hevesebb szóváltás támadt arról: vallyon a nemesek a törvény előtt egyenlőségnek az ő hitük szerint már be álltával – alá vannak-é most mindjárt rendelve a helybeli nem nemes bíróságnak, úgy mint a többi nem nemes lakosok, vagy jövőre is külön nemes Előljáróik alatt lesznek? – A Bíró, és nem nemes lakosok a nemeseket is ugyan azon, bár nemesi kiváltsággal nem bíró hatóság alá tartozóknak lenni állították, s ki jelentették, hogy többé nemesek Hadnagyát

¹⁵ MOL H 1 MOIB 1848:539; HML IV-1/a 151. k. 681, Dezséri Bachó 1939. 8., Horváth László: Adatok a gyöngyösi zsidóság történetéhez. Mátrai Tanulmányok. Gyöngyös, 1995. 83-84. Májusi nemzetőri összeírások településszintűként HML IV-106 1. doboz.

¹⁶ HML IV-1/a 151. k. 681.

¹⁷ HML IV-1/a 151. k. 681.

mint külön bíróságot Kaálban nem ösmernek. A nemesek ellenkezőt állították, s állításaiknak botokkal adtak erőt, mi közben mind két részről néhányat vérengzőleg megverettek, s a Bíróról ruháik leszaggattak”. A központi rendőri választmány április 12-én az incidens kivizsgálására utasította Halasy Gáspár főszolgabíró.¹⁸

A központi rendőri választmánynak a megyében állomásozó sorkatonasággal kapcsolatban is több problémát kellett megoldania. A megyében állomásozott a 34. Porosz-nyalogezred III. zászlóalja, amelynek zöme (766 főből 625) Egerben tartózkodott; valamint a 6. Wrbna-könnyűlovasezred 1. őrnagy osztálya. Ez utóbbinak 1 százada Mezőtúron, 1-1 százasa Mezőtárkányon, Füzesabonyban, Feldebrőn és Verpeléten szállásolt. Rajtuk kívül Gyöngyösön tartózkodott a 4. Császár-ulánusezred tartalék századának egy része, illetve Egerben működött a 32. Estei Ferdinánd-nyalogezred hadfogadó irodája. Egerben az ott állomásozó katonaság és a városi hatóság között meglehetősen jó viszony alakult ki. Blaskovics április 4-i MOIB-nak írt jelentésében arról számolt be, hogy „már a katonai laktanyán is lobog a nemzeti zászló ... mit itt a katonai főnökök ... minden felszólítás nélkül önként tettek”. A Porosz-nyalogezredi tiszték a város felszólítására hajlandónak mutatkoztak az egri nemzetőrség kiképzésében is részt venni. A nemzetőrség őrszolgálatá kapcsán azonban ellentébe került egymással a katonai és a polgári hatóság. Április 10-én az egri tanács elrendelte, hogy a nemzetőrség a lőportoronynál is teljesítsen őrszolgálatot, ezt azonban a katonaság tisztjei indokolatlannak és ellenük irányuló bizalmatlanságnak tekintették. Komolyabb incidensre a Porosz-nyalogezredi katonák és a lakosság között csak egyszer került sor. Április 11-én a késő esti órákban Kápolnán összetűzésbe keveredett egymással egy szállítmányt kísérő őrmester és a helyi lakosság. A részegen lövöldöző őrmestert a zászlóalj parancsnoksága lefogatta, s ügyét katonákból és civilekből álló vegyes bíróság elé utalták.

Incidensre ugyan nem került sor a Wrbna-könnyűlovásokkal, de ezeket a nem magyarországi katonákat a lakosság és a megyei vezetés nagyobb bizalmatlansággal figyelte, mint a felvidéki kiegészítésű Porosz-nyalogezredi katonákat. Blaskovics március 29-én azt írta Batthyáynak, hogy „ezen külföldi katonaság helyett, magyar nyelvű tiszték kormányzása alatt álló Magyar ezredbeli katonaságot óhajt a Közönség”. Ugyanez vonatkozott a Császár-ulánusokra is. A bizalmatlanságnak is köszönhető, hogy a MOIB április 5-i rendeletét, amely azoknak „a történhető rendezavarások biztosab elnyomása tekintetéből nagyobb csapatokbani” elhelyezését írta elő, az április 10-i megyei közgyűlésen elhalasztották „a katonaságnak szállásolása cránt hozandó törvények kihirdetéséig”. Csak egy fél századnak Mezőtúrról Török-szentmiklósrá való áthelyezéséhez járultak hozzá.¹⁹

Mint korábban már említettük, március 25-én a megyei kisgyűlés azzal számolt, hogy április 10-én a király által szentesített törvényeket kihirdetheti. Erre azonban nem kerülhetett sor, mert V. Ferdinánd csak április 11-én szentesítette a törvényeket Pozsonyban. Így az április 10-i közgyűlés Blaskovics Gyula másodalispánt felhatalmazta, hogy a törvények megérkezése után nyolc napon belül rendkívüli közgyűlést hívjon össze a kihirdetés céljából. Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök a törvényhatóságoknak április 19-én küldte meg a törvényeket. Blaskovics a törvények vétele után május 1-jére hívta össze a rendkívüli közgyűlést. Ez rendkívüli volt abból a szempontból is, hogy noha a törvények még nem voltak kihirdetve, a közgyűlés „A megyei hatóság idciglenes gyakorlatáról” szóló XVI. törvény cikk 2. §. b. pontja szerint lett összehívva, vagyis „szavazattal birandnak a törvény által jogosítottakon kívül azok, kiket a megyei lakosok községenként ezen közgyűlésre képviselőkül utasítand-

¹⁸ HML IV-1/a 151. k. 684, 685; MOL H 1 MOIB 1848:408.

¹⁹ MOL H 1 MOIB 1848:305, 334, 408, 539; HML IV-1/a 151. k. 681, az egri lőportoronnyal kapcsolatos incidensre lásd MOL H 3 a miniszterelnök hadügyi és nemzetéri iratai 1848:10 (a továbbiakban: HNI), Hajagos József: Kneztich Károly aradi vértanú (1808-1849). Archivum, Heves Megyei Levéltár Közleményei 15. Egzer, 1998. 160.

nak”. Ennek következtében rendkívül sokan jelentek meg a közgyűlésen, s gyakorlatilag minden település képviseltette magát.

A közgyűlésen előbb az országgyűlési követek, Radics Miklós és Schneé László olvasták fel hivatalos jelentéseiket, amely „zajló örömmel és többszöri éljen kiáltásokra kitörő lelkesedéssel fogadtatott”. A követek érdemeit, hogy „a benne helyezett bizodalomnak tökéletesen megfelelték, és a Megye várákozásának mindenkben eleget tettek” jegyzőkönyvben is megörökíteni határozták el, s elrendelték a követi jelentés több példányban való kinyomtatását szétosztás végett. Ezek után sor került a törvények ünnepélyes kihirdetésére. Helységenkénti kihirdetésére, „s pontról pontra leendő felvilágosítására” 2-2 személyes küldöttségeket jelöltek ki. Erre a feladatra a fő- és alszolgabírák mellé a megyei közélet tekintélyes és népszerű személyiségeit választották meg.

- Mátra járás:** Almásy László főszolgabíró és Novotha Péter
Rottenstein Pál alszolgabíró és Utassy István
Balázsovics József alszolgabíró és Marzsó Sámuel
- Tarna Járás** Halasy Gáspár főszolgabíró és Puky Miklós
Németh Albert alszolgabíró és Molnár Lajos
Vratarics József alszolgabíró és Nemes János
Mlinko Lajos alszolgabíró és Pap Pál
- Gyöngyösi járás:** Gosztonyi János főszolgabíró és Brezovay Imre
(Gyöngyösre vonatkozóan helyette Schneé László)
Borhy Imre alszolgabíró és Győrffy Ignác
Izsák László alszolgabíró és Thassy Dániel
- Tiszai járás:** Okolicsányi Gusztáv főszolgabíró és Borbély Sámuel
Szombathelyi János alszolgabíró és Elck Menyhért
Soldos Imre alszolgabíró és Fehér Lajos
Balogh János alszolgabíró és Hubay Bertalan (betegege miatt helyette Für Lajos)

A közgyűlés a törvények értelmében foglalkozott a következő országgyűlés megválasztásához kapcsolódó feladatokkal is, erre a későbbiekben még részletesebben kitérünk. A közgyűlésnek foglalkoznia kellett a XVI. törvények azon rendelkezésével is, amely előírta, hogy a törvények kihirdetését követően „tekintettel a megyének kiterjedésére, népességére, a megyei honpolgárok minden osztályaira, s a megyei közigazgatásnak és különösen a jelen országgyűlésen hozott törvényeknek sikeresítésére, egy nagyobb számú állandó bizottmány fog, minden születési különbség nélkül, a szokott módon választatni”. Az állandó bizottmány a főispán, vagy az alispán elnökletével és a megyei tisztviselők részvételével „annyiszor s addig, a mint s a meddig szükséges leendő, összegyűlvén, mindazon hatóságot fogja ideiglenesen gyakorolni, melly törvény s alkotmány szerint a megyei közgyűléseket minden tekintetben illeti”. A „megye közönségének nevében” tartja a kapcsolatot a miniszteriummal, s rendelkezik a megyei tisztviselőkkel. Ez az állandó bizottmány addig töltötte volna be a legfőbb megyei hatóság szerepét, míg a következő országgyűlés nem rendezi a vármegyék szerkezetét. Tehát a pozsonyi országgyűlés csak ideiglenes jelleggel kívánta létrehozni az újabb törvényi szabályozásig. A XVI. törvényekből kiindulva a közgyűlés megválasztotta az állandó bizottmányt, amelynek a létszáma 314 fő lett, s ehhez jöttek még hozzá a megyei tisztségviselők. A tagok 88 településből kerültek ki. A megyei települések száma a kisebb pusztáktól eltekintve 178 volt, tehát megközelítőleg azok fele (49%) képviseltette magát az állandó bizottmányban. Amennyiben a tisztségviselőket is figyelembe vesszük, 97-re növekszik a települések száma. A legtöbb képviselővel Eger (38 fő) és Gyöngyös (29 fő) képviseltette magát. Ugyanakkor a Gyöngyöstől (14 870 lakos) népesebb Mezőtúr (16 150 lakos) csak 9,

Szolnok (11 720) pedig 4 fővel volt jelen. Olyan népesebb településeknek sem állt arányban a képviseltek lakosainak számával, mint Törökszentmiklós (8037 lakos, 4 fő), Dévaványa (7570, 3), Pásztó (4532, 4) és Kenderes (3503, 1). Kisebb népességű települések viszont jelentősen felülreprezentálták magukat, így például Tenk (462 lakos, 6 fő), Egerszólát (1111, 5), Nagyfüged (1263, 12), Tiszabura (1411, 5), Karácsond (1698, 5), Tiszaroff (1880, 9), Maklár (1990, 5), Tiszaszentimre (2014, 5), Csány (2321, 7) és Besenyőtelek (2538, 9). A kisebb, de viszonylag sok bizottmányi tagot adó települések azok, amelyekben viszonylag nagy számban éltek földbirtokos nemesek. Az innen kikerülő személyek többsége korábban is aktívan részt vett a megyei közéletben. Különösen igaz ez Nagyfügedre, Tiszaroffra, Besenyőtelekre és Tenkre. Azt is megállapíthatjuk a bizottmányi tagok településenkénti megoszlásából, hogy a Tiszai járás továbbra is meglehetősen lazán kapcsolódott a megyei központhoz. Ugyancz igaz Pásztó és környékére is. Vagyis a földrajzi fekvéshez kapcsolódó torzulást az 1848-as igazgatási reformok sem tudták megszüntetni.

Az állandó választmánynak a népképviselő elvének is meg kellett felelnie. A tagok többsége azonban továbbra is nemesi származású maradt. A nem nemesi származásúak jelentős része települési bíró és jegyző, például Kovács József (Tiszaszőlős), Maksa Ferenc (Ecséd), Sári János (Tiszaörs), Nagy Mihály (Tiszaroff), Nagy József (Kál), Bial János (Sirok), Horhauser Péter (Kápolna), Ambrus József (Maklár), Képes Ignác (Maklár), illetve lelkes példaként Balla József (Sarud) és Csáth Ferenc (Tiszaigar). A nagyobb városokból bekerült bizottmányi tagoknak is csak kisebb része volt nem nemesi származású, olyanok akik korábban aktívan részt vettek a városi közéletben. Gyöngyösön például Spetykó Gáspár városi jegyző, Hellmann József pedig városi ügyész volt. Foglalkozásra nézve Gyöngyösön azonban talánunk közöttük földművest (Csépány János) és tímárt (Cserha Ferenc) is.²⁰

A megválasztott állandó bizottmány másnap döntött üléskezési rendjéről. E szerint üléskezést a „pótlandó s elintéztet igénylő tárgyak tekintetéből” május 3-án, illetve 15-én, ezután pedig „minden holnap első napján vagy ha ez vasárnap vagy ünnep lenne utána következő napon” fogja tartani, szükség esetében pedig az elnök alispán által 8 nap alatt összehívják. Az állandó bizottmány megválasztásával a központi rendőri bizottmány funkciója megszűnt, Blaskovics feloszlottnak nyilvánította, s a működéséhez kapcsolódó iratokat bemutatás után a megye levéltárába helyezte.²¹

Miután az első népképviselői országgyűlésnek nem volt lehetősége további törvénnyel szabályozni a vármegyék belső igazgatását, az ideiglenesnek szánt állandó bizottmány létrehozása minősül 1848/49-ben a vármegyék szerkezetében végrehajtott leglényegesebb változtatásnak. Erre hárult az áprilisi törvények megyei megvalósítása és a hivatalba lépő felelős kormány rendeleteivel összhangban álló helyi intézkedések meghozatala.

Az áprilisi törvények megyei megvalósítása

Az áprilisi törvények május 1-jei megyei kihirdetése még nem jelentette az azonnali megvalósulását. Az azonnali hatály csak az úrbíriség és az egyházi tized megszüntetésére, illetve mint érintettük az állandó megyei bizottmány létrehozására vonatkozott. A megvalósítás kapcsán több várható probléma már a törvények kihirdetésekor előre jelezhető volt. Május 3-án az állandó bizottmány úgy értékelte, hogy a legkörültekintőbb magyarázatot a nemzetőrség létrehozása és az úrbíri szolgáltatásokat eltörlő törvények igényelnek. Az úrbíriség megszüntetéséhez kapcsolódó félreértésekre már utalt Blaskovics idézett április 13-i jelentése is.

²⁰ 1847/8-ik évi országgyűlési törvényzettek. Reprint. Budapest, 1988. 49-51. (a továbbiakban: 1847/8-ik.) A települések népességére és a bizottmány tagjaira lásd HML IV-1/a 713, 715. Származásra és foglalkozásra a nemzetőri összeírások alapján HML IV-106 1. doboz.

²¹ HML IV-1/a 151. k. 723.

Ezek májusban sem szűntek meg, s a félrcétséből származó problémákkal a megyei vezetéknek foglalkoznia kellett. Hatvanban például a földesúri kisebb haszonvételeket is megszüntetnek vélték, s többen borkimérésbe kezdtek. Tiszasagon a tagosítás során elveszített földeket kezdtek visszafoglalni. Több helyen, így Dorogházán a majorsági haszonbérlok megtagadták a korábbi szerződésben rögzített szolgáltatásaikat, tévesen értelmezve az úrbériség megszüntetését. A szőlőtermelő vidékeken, például Eger és Gyöngyös környékén pedig komoly elégedetlenséget váltott ki a dézsmának a meghagyása. Gyöngyösön általában úgy értelmezték az úrbériség megszüntetését, hogy a házak után taksát és a szőlők után dézsmát nem kell fizetni. A városi tanács petícióval fordult a kormányhoz, hogy a taksát és a dézsmát örökre törölje el. Az úrbériséget megszüntető törvény hiányosságaiból adódó nyugtalanság jelentősen hozzájárult a nemzetőrséggel szembeni ellenszenvhez és az ahhoz kapcsolódó félrcérelmezésekhez. Erre a nemzetőrség szervezésénél még részletesebben kitérünk.

Az érezhető nyugtalanság következtében Blaskovics Gyula május 16-án terjedelmes rendeletben hívta fel a rend és a nyugalom fenntartására a megye lakóit, elsősorban a volt jobbágyokat. Miután hosszasan előadta a földbirtokosok jótéteményeit a parasztok irányába, s felsorolta a legnagyobb rendzavarásokat az országban és a megyében (Gyöngyöstarján, Hatvan, Tiszasas), a következőkre figyelmeztette a megye lakosait: „...magokat békességben viseljék, mások vagyonát elfoglalni, azoknak jogait csorbítani ne merészeljék, – ha valami dologban kétségük van, Előljárójokhoz forduljanak felvilágosításért, és tanácsért inkább, mintsem némely rossz akaratóú izgága emberek szava után veszedelembbe, s vaknak vezetése mellett – verembe essenek. Különösen a jobbágyi és zselléri sorban volt polgárok gondolják meg, hogy azon szabadság mit most nyertek, nem másban csak abban áll, hogy eddig úrbérben bírt földüket szabadon birhatják, nem robotolnak, dézsmát, s füstpénzt nem adnak, továbbá, hogy a vármegye gyűlésére szabad bemenniök, helybeli Bíró, és egyéb Előljárók és országgyűlési követ választásában részt vehetnek, és mint nemzet örök fegyvert viselhetnek, ha becsületes és jó magaviseletű szorgalmok után meghatározott mennyiségű biztos jövedelemmel, vagy házzal, vagy legalább 1/4 telek mennyiségű földel bíró emberek”.²²

A törvények többségéhez a részletes megvalósítási utasításokat a kormánynak kellett kidolgoznia. A megye és az egyes szakminisztériumokkal való kapcsolatfelvételt májusban került sor. Az átalakulás szempontjából a legtöbb feladat a belügy- és az igazságügyi minisztérium részéről hárult a megyére. Szemere Bertalan belügyminiszter Heves megyéhez intézett első rendeletei a megyei igazgatást korábban ért sérelmeket szüntette meg. A 319. számú belügyminiszteri rendelet megszüntette a megyei közgyűlések és a városi tanácsok jegyzőkönyveinek a felsőbb szervekhez való felküldését, illetve egy április 16-i keltezésű rendelet hivatalosan is felmentette beosztásukból a működésükkel országszerte nagy felháborodást kiváltó főispáni helytartókat, közkeletű nevükön az adminisztrátorokat. Az adminisztrátorok tevékenysége gyakorlatilag már március folyamán megszűnt. Heves megye volt adminisztrátorának, Brezovay Józsefnek, talán az országban egyedülként a május 1-jei közgyűlés jegyzőkönyvben is rögzített dicséretet szavazott meg, „nem ugyan mint illyes minőségben voltak, mert a Megye a helyetteseket törvényesnek el nem ösmervén, az ellen tiltakozott, hanem ... a Megyére nem nyomasztólag nehezkedő, s nem önkénykedő eljárásáért...”. Az április 16-i rendelet 4. pontja vonatkozott Heves megyére is. Ez kimondta, hogy „mely megyében jelenleg Fő ispán nincsen, azokban addig is míg Fő Ispán neveztetnék ki, törvény értelmé szerint a kormányzás az alispánt illeti”. Heves azon kevés vármegyék közé tartozott,

²² HML IV-1/a 151. k. 733, 743, 904; a gyöngyösi problémákra Dezséri Bachó 1939. 5.; a nemzetőrséggel kapcsolatban problémákra Hajagos József: Heves megyei nemzetőrök részvétele a délvidéki harcokban. Mátrai Tanulmányok. Gyöngyös, 1995. 97-98. (a továbbiakban: Hajagos 1995.); MOL H 123 Heves megyére vonatkozó iratok. Blaskovics Gyula május 16-i rendelete.

ahol a forradalom idején nem volt főispán, s az év hátralévő részében sem neveztek ki. Így 1848 folyamán másod-, majd június 2-tól elsőispán állt a megyei adminisztráció élén.²³

Szemere további rendeletei már konkrét feladatokat róttak a megyére. Május 13-án az antiszemita mozgalmakra reagálva, hogy elejét vegye a kiűzési kísérleteknek, elrendelte településenként a tartózkodási engedéllyel rendelkező zsidó lakosság összeírását. Miután korábban általában csak a családfőket írták össze, s ez lehetővé tette a közelebbi és távolabbi rokonnok engedély nélküli megtelepedését, Szemere a hozzátartozókat is elrendelte nyilvántartásba venni. A tartózkodási engedély nélkülüket, elegendő határidő megszabásával korábbi lakóhelyükre rendelte el kiutasítani. A május 18-i kisgyűlés a rendeletet végrehajtásra kiadta a városi hatóságoknak, valamint a szolgabíráknak és az esküdteknek.

Május 19-i rendeletében Szemere az országot fenyegető veszélyre, a szerbek mozgolódására hívta fel a törvényhatóságok figyelmét, s felszólította őket, hogy rendezzék minél előbb a nemzetőrséget, s gyűjtsenek önkéntes adakozást a haza javára. A rendeletet május 25-én az állandó bizottmány rendkívüli gyűlésen tárgyalta meg, s adakozást gyűjtő bizottmányokat alakítottak. A nemzetőrségre vonatkozó utasítást kiadták a szervezésükkel már foglalatostkodó fő- és alszolgabíráknak. Május 18-án Szemere az országgyűlés júliusi összehívásából adódó feladatokra hívta fel a megye figyelmét, s ehhez kapcsolódott május 20-i rendelete is, amelyben a megyében lakó arisztokraták összeírását rendelte el. Az összeírásra vonatkozó utasítást május 22-én adta ki Blaskovics. Ekkor tette közzé az országgyűlés összehívásának tervezett időpontját is.²⁴

A belügyminisztérium irányába a megye is fellépett több olyan kérelemmel, amely érintette a megyei igazgatást. A Gyöngyösi járásba például egy 4. esküdt rendszeresítését kérték. Az igény nem volt új, de a korábbi kérelmeknek a Helytartótanács nem adott helyet. A belügyminisztérium azonban még a megye május 15-i hivatalos kérelme előtt, május 8-án helybenhagyta a Helytartótanácsból hozzá átutalt korábbi kérelmet. A járási tisztségviselők számának növelését egyébként lehetővé tette a XI. törvénycikk 1. §-a is, amely kimondta, hogy az úriszék eltörléséből származó megnövekedett bírósági feladatok ellátására a szükségcshez képest növelhető a szolgabírák és az esküdtek száma. Május folyamán több megyei mezőváros első bírói hatóságú várossá válás iránt nyújtott be kérelmet, például Eger, Gyöngyös, Szolnok, Mezőtúr, Törökszentmiklós és Pásztó. Kérelmeiket a megyei vezetés is támogatta. Eger, Gyöngyös és Szolnok kérelme teljesedett is, ezzel belső igazgatásukra nézve teljesen függetlenedtek a megyei vezetéstől, s a szabad királyi városokéval megegyező új szerkezetű városi önkormányzatot hozhattak létre, amely élén a polgármester állt. Az új városi hatóságok megválasztására májusban és júniusban került sor. Eger első polgármestere Rózsa Károly, Gyöngyösé Jakab Mihály, Szolnoké pedig Nagy István lett.²⁵

Az igazságügy és a bíraskodás területén a minisztérium közbejött nélkül, a megismert törvényekhez és a helyzethez igazodva több intézkedést önmagától is megtett a megyei állandó bizottmány. Az úrbériség megszüntetéséről szóló IX. törvénycikk 4. §-a megszüntette az úriszékelt, s ideiglenesen a polgári ügyekben a „sommás pereket” a szolgabírákra, míg a rendes folyamatú polgári pereket és a büntető pereket a megyei törvényszékekre bízta. Ebből kiindulva május 3-án az állandó bizottmány felszólította a pallosjoggal rendelkező uradalmakat, hogy „még be nem végzett bűnvádi eljárásaikra vonatkozó minden hivatalos irományokat még el nem ítélt rabjaiknak legközelebbi fenyítő törvényszék elébe jelentés kíséretében beállításuk mellett legfeljebb egy hónap alatt táblás kimutatással adják be”. Az uradalmi tömlöcökben őrzött foglyokra vonatkozóan azonban azt a sajátos intézkedést hozták, hogy

²³ HML IV-1/a 151. k. 720, 785, 836.

²⁴ HML IV-1/a 151. k. 885, 969, 970, 971; MOL H 123 Blaskovics Gyula 1848. május 22-i hirdetmény.

²⁵ HML IV-1/a 151. k. 805, 820, 824, 825, 953, 1510, 1571, Közlöny, 1848. június 16., Dezséri Bachó 1939. 27-28., 1847/8-ik 43-44.

miután „befogadásukra a Megyei börtön nem elegendő, addig míg e részben intézkedés történhet – tömlözcikkekben tartsák meg”. A megyei börtönben Blaskovics április 10-i beszámolója alapján 267 személyt tartottak fogva. Az úrbériség megszüntetésével fölöslegessé vált a peres ügyekben a jobbágyok érdekeit képviselni hivatott „megyei tiszti pártvéd” intézménye is, és május 3-án a megyei bizottmány úgy rendelkezett, hogy „ügyeik viselésére nézve illetők magok gondoskodjanak”. Ugyancsak május 3-án a „közbátorság tekintetéből” járasonként állandó törvényszékeket alakítottak: a Tiszai járásban Borbély Sámuel, a Tarnaiban Bernáth András, a Gyöngyösiben Szentmártony József, a Mátraiban pedig Novotha Péter táblabírók elnökléte alatt. Ezeknek a törvényszékeknek a járási tisztségviselők által az alispáni hivatalhoz bejelentett ügyekben kellett eljárniuk. Minden egyes ügy kivizsgálása után a vonatkozó jegyzőkönyveket, a kapcsolódó okmányokat 8 napon belül be kellett mutatniuk a megyei hatóságnak. Az állandó bizottmány nemzetőrségi vagy katonai karhatalom igénybevételével is felruházta őket.²⁶

Deák Ferenc igazságügy-miniszter május 5-i keltezésű levelében ismertette a törvényhatóságokat minisztériuma hatásköréről. Azonban már ezt megelőzően is több rendeletet intézett a megyéhez. Így például elrendelte a XVIII. törvénycikkhez kapcsolódóan a sajtóvétségek felett ítélező esküdtszékek létrehozását. A megyei állandó bizottmány május 3-án két tagú bizottságokat küldött ki az esküdtszéki tagságra képes egyénenként összcírására. Ennek során a 200 Ft évi jövedelemmel rendelkezőket kellett összcírni. Az összcíró bizottságok száma alkalmazkodott a járások kiterjedéséhez és a vagyoni feltételnek megfelelőek várható számához.

Tiszai járás:	Papszász Ignác és Lipcsey Sándor Borbély Miklós és Okolicsányi György Fazekas Károly és Tornynos István Halasy Imre és Benkó János Szodoray Elek és Makay Ferenc
Tarna járás:	Almásy Emánuel és Molnár Lajos Gyulay Pál és Babics István Vratarics Lajos és Soldos Sándor
Eger város:	Rózsa Károly és Vigh József
Gyöngyösi járás:	Oláh Gábor és Plathy Sándor Darvas Lajos és Vachott Sándor
Gyöngyös város:	Szentmártony József és Gondos István
Mátrai járás:	Ivány Gábor és Bozsik János leleszi Kovács József és Zay Ferenc

Az elkészített összcírásokat június 2-án mutatták be az állandó bizottmánynak, amely további intézkedéseket tett e tárgyban. Az összcírás felülvizsgálatára különbizottságot választottak Zábráczy István elnökletével, illetve kinevezték bűnvizsgáló bírónak az illetékes főszolgabírákat, közvádlóknak a megyei fő- és alügyészeket, a perbefogási törvényszék elnökének az egyik alispánt, s annak 12 tagját is, köztük az irodalomban is jeleskedő Vachott Sándort. Az esküdtszéki eljárás vezetőjének és a büntetést kimondó bíróság elnökének Szentmártony Józsefet, ülnököknek Nánásy Mihályt és Polonkay Jánost, jegyzőnek pedig Schneć Lászlót választották.²⁷

Az igazságügyi minisztérium legtöbbször tagosítási perek kapcsán kereste meg a megyét. A X. törvénycikk 3. §-a a folyamatban lévő összesítési és legelőelkülönözési pereket az al-

²⁶ 1847/8-ik 39-41.; HML IV-1/a 151. k. 681, 728, 731, 732.

²⁷ HML IV-1/a 151. k. 726, Közlöny, 1848. június 10.

ispáni bíróságok hatáskörébe utalta. Így a korábban a Királyi Táblához került úrbéri perek kapcsán az igazságügyi minisztérium a problémás ügyek kivizsgálására szólította fel a megyéket. Heves megyében több településnél is komoly problémák merültek fel a korábbi tagosítások során, így például Vezekény, Tiszasas, Tiszaug, Abád, Mezőtárkány, Gyöngyöshalász, Vécs, Átány, Ecséd, Tiszavárkony és Halmaj esetében, amelyek kivizsgálására bizottságokat küldött ki.²⁸

Az állandó bizottmány nemcsak a rendeletek végrehajtása terén, hanem politikai állásfoglalásával is támogatta a Batthyány-kormányt. Május 10-én a budai főhadparancsnok, Ledercer tábornok ellen a pesti ifjúság „macskazenét” adott, amelynek a katonaság beavatkozása nyomán 23 komolyabb sérültje lett. A Marcziusi Clubb a május 12-i népgyűlésen erélytelenséggel vádolta a kormányt és lemondásra szólította fel. Erre reagált az állandó bizottmány május 15-i ülésén, „vétkes merénylet” jelzővel illetve a pesti radikálisok követelését. Indítványozták, hogy szólítsák fel az ország minden törvényhatóságát, „hogy a hon polgárok minél nagyobb számmal országunk szívébe Budapesten megjelenvén, Honnunk legnépszerűbb fiaiból alakított felelős ministereink irányában tellyes bizodalmat szavazzanak...”. A megye részéről a fővárosban való megjelenést június 20-ra tűzték ki Blaskovics Gyula vezetésével, szónoknak pedig Puky Miklóst jelölték ki.²⁹

A törvények végrehajtása során a legnagyobb erőfeszítéseket a népképviselői országgyűlési választások előkészítése és a nemzetőrség megszervezése jelentette. Ezek nemcsak nagy munkát, hanem sok időt is igényeltek. Az ezekkel járó tevékenységek júniusban is zajlottak, az utóbbi még az azt követő hónapokban is. Megvalósításukba június folyamán újabb megyei hivatalnokok is bekapcsolódtak. A háromévenkénti tisztújítás 1848-ban lett volna esedékes a megyében, erre azonban a korábbiaktól lényegesen eltérő módon került sor. A megyei hivatalnokok választásával a pozsonyi országgyűlés is foglalkozott, s a XVIII. törvénycikkben ideiglenesen szabályozta azt. Ez kimondta, hogy tisztújító közgyűlést nem fognak tartani, „a hiányt pótolni s illetőleg az újonan alkotandó hivatalokat betölteni ideiglenesen és helyettesítésként a főispán” fogja a központi választmánnyal egyetértőleg. Mint utaltunk rá, 1848 tavaszán a megye hivatalnokai kara hiányos volt. Nem volt betöltve az elsőispáni, a főjegyzői és a Gyöngyösi járás egyik alszolgabírói tisztsége. Május folyamán többen lemondtak hivatalukról, így Mlinsk Lajos (Tarna járás) és Balogh János (Tiszai járás) alszolgabírák, valamint Soldos Zsigmond csendbiztos (Tiszai járás). Megvált esküdti hivatalától Schaffner János (Tarna járás) is, miután május 27-én Eger főbírájává választották. Lemondott a Tiszai járás főszolgabírája, Okolicsányi Gusztáv is, de őt az állandó bizottmány arra kérte, hogy a tisztújításig lássa el feladatát. Be kellett tölteni a belügyminisztérium által engedélyezett új tisztségeket is, így a Gyöngyösi járásban a 4. esküdtit és a két megyei útbiztosít. Május 15-én az állandó bizottmány június 2-át határozta meg a felsorolt tisztségviselők megválasztására. A kijelölt napon azonban ismét többen bejelentették lemondásukat, így Szombathelyi János (Tiszai járás), Vratarics József (Tarna járás) és Németh Albert (Tarna járás) alszolgabírák, Szabó Gusztáv esküdt (Tarna járás), valamint Subich György 2. aljegyző.

A lemondások nem feltétlenül politikai okokkal magyarázhatók. A konzervatív beállítottság legfeljebb Okolicsányi Gusztávnál és Vratarics Józsefnél feltételezhető. Okolicsányi hivatali pályafutásának a kezdete (1829) a megye konzervatív időszakába nyúlik vissza, míg a Vrataricsok idősebb nemzedéke szintén a „Pyrkeri érában” töltött be fontos tisztségeket. A lemondások hátterében sokkal inkább a megnövekedett feladatokat kell keresnünk. A lakosság felvilágosítása, megnyugtatósa, a különböző összefrások, a megsokasodott bírói feladatok, az egyre gyakoribbá váló bizottmányi ülések és jelentések komoly megterhelést jelentettek a korábbi tevékenységhez képest. Mindezek következtében a későbbi hónapokban is gya-

²⁸ 1847/8-ik 54-55., 41-42.; HML IV-1/a 151. k. 737, 777, 778, 813, 831, 849, 878, 895, 902, 903, 1478, 1474, 1495, 1612, 1621, 1720.

²⁹ HML IV-1/a 151. k. 808.

kori volt a lemondás a hivatalnokok körében. A hivatalukban megmaradók is gyakran lazítottak, s több bírálattal érte Heves megye hivatalnoki karát, 1848 szeptemberében az önkéntes nemzetőrség szervezésekor például Görgői Artúr részéről.

A tisztségviselők megválasztásakor Okolicsányi Gusztáv leköszönő főszolgabíró elnökölt az állandó bizottmány ülésén, mert Blaskovics jelölve volt az elsőalispánságra, amire közfelkiáltással meg is választották. Másodalispánná, szintén közfelkiáltással Puky Miklóst választották meg. Megyei főjegyző Schneé László 1. aljegyző; 1. aljegyző Luby István tiszteletbeli főjegyző; míg 2. aljegyző Erdélyi József árvaszéki választmányi jegyző lett. A Tiszai járásban főszolgabíróvá Soldos Imre alszolgabírót, helyére Kürthy Ferenc esküdtet, az ő korábbi hivatalára pedig Vörösmarthy Endrét választották meg. Balogh János alszolgabíró helyére Nagyfejő Mátyás esküdtet, míg az ő korábbi helyére Szarka Lajost. Szombathelyi János alszolgabíró közfivánatra visszavonta lemondását. A Tarna járásban a lemondott 3 alszolgabíró helyére Almásy Sándor, Molnár Lajos és Bíró Alberte került közfelkiáltással. (Molnár nem fogadta el a tisztséget, így helyére másnap Majzik Viktor lett megválasztva.) A lemondott két esküdt helyét Rakovszky Károllyal és Fehér Józseffel töltötték be. A Gyöngyösi járásban a megüresedett alszolgabírói tisztségre Kürthy Károly esküdtet, míg az ő helyére Kürthy Antal választották meg. Az új esküdti állást Pethő Imre töltötte be. Megválasztották a megüresedett kisebb tisztségviselőket, s az új útbiztosokat is. A rendszeresített hivatalnokokon kívül tiszteletbeli alszolgabírákat, esküdteteket és egyéb hivatalnokokat (alügyvéd, jegyző, orvos, sebész) is választottak. A későbbiekben ezek a tiszteletbeli hivatalnokok adták a hivatalukról lemondottak utánpótlását. Az új, illetve magasabb beosztásba került hivatalnokok közül munkájával a következő hónapokban Puky Miklós, Schneé László, Soldos Imre és Almásy Sándor tüntette ki magát.³⁰

A nemzetőrség megyei szervezése

Az áprilisi törvények közül a XXII. törvénycikk rendelkezett a „személyes és vagyonbátorság, a közcsend és belbéke biztosítása” érdekében a nemzetőrség felállításáról. Ez a szintén csak ideiglenesnek szánt törvény lett volna hivatva a polgári jogegyenlőséget megteremteni a belső rend fenntartása terén. A nemzetőrség intézményét a törvény a minisztérium hatáskörébe rendelte (35. §.). A kormányon belül a nemzetőrség feletti rendelkezést gróf Batthyány Lajos miniszterelnök magának tartotta fenn, melynek irányítására létrehozta az Országos Nemzetőrségi Haditanácsot. Ennek vezetésével 1848. április 20-án báró Ottinger Ferenc vezérőrnagyot, majd május 15-én báró Baldacci Manó ezredest bízta meg. A törvény szerint azon 20 és 50 év közötti férfiaknak kellett nemzetőrségi szolgálatot teljesíteni, akik a királyi városokban, illetve rendezett tanácsal rendelkező településeken (például Eger és Gyöngyös) 200 pengő forint értékű házzal vagy földdel, egyéb községekben legalább 1/2 volt úrbéri telekkel megegyező birtokkal kizárólagos tulajdonként rendelkeztek, illetve ha 100 pengő forint évenkénti tiszta jövedelmük volt (1. §.). Feltétel volt az is, hogy ne álljanak atyai vagy gazdai hatalom alatt. Az ezeknek a kritériumoknak megfelelő személyek összeírására a törvényhatóságokat a miniszterelnök április 21-én utasította. A nemzetőri szolgálat ellen több helyen mutatkozó ellenszenv következtében egy másik, szintén április 21-i rendeletben arra is utasította a törvényhatóságokat, hogy „csak ott tartja szükségcsnek a nemzetőri összeírás megkezdését, ahol a nemzetőrséggel szemben nincs ellenszenv ... és bátorságosan fel lehet a népet fegyverezni”. Májusban hasonló rendelkezések születtek. Május 18-án a Nem-

³⁰ 1847/8-ik 51.; a tisztségviselők lemondására és a június 2-i választásokra HML IV-1/a 151. k. 798, 801, 805, 868, 980, Közlöny, 1848. június 8., június 10., június 16., Orosz 1906. 323-336., Hajagos József: A Heves vármegyei 26. honvédszázalaj története 1848-1849-ben. In: A tavaszi hadjárat. Hatvany Lajos Múzeum Füzetek 13. Hatvan, 1996. 112-113.

zetőrségi Haditanács az összeírások haladéktalan felterjesztésére szólította fel a törvényhatóságokat, május 19-én pedig Szemere Bertalan szólított fel a hazát fenyegető veszély, elsősorban a szerbek mozgolódása miatt a nemzetőrség minél előbbi megszervezésére. Gróf Batthyány Lajos ugyanakkor május 25-én azt közölte, hogy „ott ahol a nemzetőrség iránt el-lenszenv nyilatkoznak, az összeírás életbeléptetése megtiltatik”. A június 6-tól kibontakozó délvidéki szerb lázadás a korábbinál is sürgetőbbé tette a nemzetőrség rendezését, hogy azt is fel tudják használni a lázadás elfojtására. Ennek is köszönhető, hogy júniusban megkezdődött a nemzetőri zászlóaljok parancsnokainak a kinevezése.³¹

A forradalom megyei hatásai során már kitértünk arra, hogy Hevesben több helyen április 21-e előtt is alakult nemzetőrség. Ezek a XXII. törvénycikk előírásaitól függetlenül alakultak. Létszámuk április 10-én Egerben 1500 körüli, Gyöngyösön 612, Szolnokon 184, Kenderesen 80, Pásztón 60 fölötti, Törökszentmiklóson 18 fő volt. Létszám megnevezése nélkül alakult Hevesen és Pusztamonostoron is. Mint már említettük, Egerben két zászlóaljra osztották fel a nemzetőrséget, amelynek ezredes parancsnokává Csiky Sándort, zászlóaljparancsnokokká őrnagyi címmel Lenkey Károly nyugalmazott huszár századost, illetve Miklóssy Antal nyugalmazott huszár főhadnagyot választották meg. Szolgálati szabályzatát a március 19-i egri népgyűlés által, Gáhy József főbíró elnöklétével kiküldött bizottmány még aznap kidolgozta. E szerint tagjai vagyonnal rendelkező polgárok lehettek, de ennek mértékét nem nevezték meg. Összeírásuk szabad ajánlkozás útján történik. A ruházat tekintetében mindenki ideiglenesen sajátját használhatta, megkülönböztetésül fővegükön kokárda, bal karjukon pedig nemzetiszínű szalag használatát írták elő. A fegyverzetre vonatkozóan úgy rendelkeztek, hogy részint saját vadászfegyverekkel, részint pedig „közölkötségen készíten-dő négy öles nyélre szegzendő lándzsákkal” lesznek felszerelve, s így puskák és lándzsás osztályokra lesz felosztva az egész nemzetőrség. A tisztikarra vonatkozóan az ezredes és a két őrnagy mellett századonként egy századost, két hadnagyot, két őrmestert és minden 10 emberre egy tizedest írtak elő. A századok tisztjeiket és altisztjeiket maguk választhatták meg. A szabályzat előírta azt is, hogy a nemzetőröknek a rend fenntartása tekintetében mindenki köteles engedelmessékedni. A nemzetőrséget a szervezésére kiküldött bizottmánynak rendelték alá. A kiküldött bizottmány által készített szabályzatot a március 27-i városi közgyűlésen fogadták el, s jóváhagyta azt a megyei rendőri bizottmány is. A tervezetet április 4-én Blaskovics alispán jelentéséhez mellékelve felküldte a MOIB-nak is. A nemzetőrség szolgálatát március 25-én kezdte meg. Mint már említettük, a löportoronynál történő őrszolgálat kapcsán nézeteltérésre került sor a városi katonai hatóságokkal. Batthyány báró Lederer Ignác budai főhadparancsnok tiltakozására, április 24-én nem járult hozzá a löportoronynál történő nemzetőri őrszolgálatához.

Blaskovics Gyula április 7-i MOIB-nak írt jelentése 612 fős gyöngyösi nemzetőrségről számolt be, amely 4 csapatra volt felosztva.

„1., vadász osztály – 101 ember; fegyvere kétsüvű puska, öv mellett két kétsüvű piztoly; öltözete: szürke kabát és nadrág zöld hajtókára, kis karimájú kerek magyaros kalap. Függ egyenest a megyei középponti választmánytól.

2., Attila dolmányos osztály 129 ember; fegyvere egyedül kard.

3., Rövid reklis osztály – 280 ember, fegyverc különbözőle, leginkább fokos.

4., Lándzsás osztály – 102 ember, fegyverc dzsida alakú lándzsá kis nemzeti zászlóval: – Öltözete kitől mint tellik. – Ezen 3 utóbbi osztály közvetlen a városi rendőri választmány hatósága alatt áll. – Mind a 4 osztálybeliek kivétel nélkül folyvást örköndnek éjjel nappal,

³¹ 1847/8-ik 64-71.; a Nemzetőrségi Haditanácsra MOL H 3 HNI 1848:19, 23, 171, 414; MOL H 92 Országos Nemzetőrségi Haditanács iratai 1848:40. (a továbbiakban: ONHT), Pesti Hírlap 1848. április 23.; Batthyány április 21-i rendeleteire MOL H 3 HNI 1848:15, 26, 31; a május 18-i rendeletre MOL H 3 HNI 1848:296., Pesti Hírlap 1848. május 20.; Szemere május 19-i rendelete HML IV-1/a 151. k. 969, Batthyány május 25-i rendelete MOL H 3 HNI 1848:323; Hajagos 1995. 95-96.

óránként felváltva a város házánál és a városban szakaszonként fel alá járkálva.³² Gyöngyösön a nemzetőrség az őrszolgálatát április 1-jén kezdte meg. Parancsnokává Brezovay Imre nyugalmazott főhadnagyt választották.

A megye többi településén alakuló legkorábbi nemzetőrsegről létszámukon kívül keveset tudunk. A szolnoki rendre ügyelő választmány április 6-án azzal a kérelemmel fordult a MOIB-hoz, hogy a helyi nemzetőrség őrszolgálatot teljesíthessen a sóraktáraknál. A MOIB másnap ehhez hozzájárult, s Blaskovics Gyula alispán április 13-i jelentésében már arról számolt be, hogy a sóraktáraknál megkezdték az őrszolgálatot.

Blaskovics jelentése alapján arra következtethetünk, hogy a gyöngyösiekhez hasonlóan az egri löfegyverrel ellátott nemzetőrök is közvetlenül alá voltak rendelve a megyei rendőri választmánynak.³²

Mint már utaltunk rá, az úrbériség megszüntetése mellett a nemzetőrségi törvényhez kapcsolódott a legtöbb félreértelmezés. Blaskovics Gyula április 7-i MOIB-nak írt jelentésében a nemzetőrség iránti komoly ellenszenvről számolt be: „Igen számos kisebb helyeken a katonaság felőli elfogult nézetekből a tudatlan köznép iszonyatot látszik érezni a nemzeti őrseregbe állás iránt. A jelen mozgalmakról szerte keringő helytelen hírek és felizgatott kedélyek lecsillapulta, s a köznépnek volt földcsurái iránti bizodalma megszilárdulása, s a népnek a nemzeti rendőrség célja, állása s kötelessége felől az egész megyében okszerű felvilágosítása előtt nem is igen kívánja a megyei választmány a nemzeti őrseregnek falukon felállítását eszközölni.” Ilyen körülmények között Batthyány már említett április 21-i, mérsékeltre intő rendelete az összcírással kapcsolatban találkozott a megyei vezetés elképzeléseivel.

Batthyány nemzetőri összcírást elrendelő április 21-i rendeleteivel a megyei állandó bizottmány május 2-i ülésén foglalkozott. Az összcíráások elvégzésére a szolgabírák mellé saját soraikból egy-egy helyileg ismertnek számító tagot küldtek ki:

- Tiszai járás:** Okolicsányi Gusztáv főszolgabíróval Hellebronth Antal Szombathelyi János alszolgabíróval Borbély Miklós Soldos Imre alszolgabíróval Recsky András (Andor) Halasy Kázmér alszolgabíró és Bogyó Gusztáv Balogh János alszolgabíróval Fazekas Károly
- Tarna járás:** Halasy Gusztáv főszolgabíróval Fáy Sámuel Németh Albert alszolgabíróval Bíró Albert Vratarics József alszolgabíróval Szirmay István Mlinkó Lajos alszolgabíróval Radics Miklós
- Gyöngyösi járás:** Gosztonyi János főszolgabíróval Kováts József Borhy Imre alszolgabíróval Büller János (ilyen nevű személy nem szerepel az állandó bizottmányban, feltehetően elírás) Izsák László alszolgabíróval Benitzky Artlla
- Mátra járás:** Almásy László főszolgabíróval Brezovay Pál Rottenstein Pál alszolgabíróval Beóthy Sámuel Balázsovics József alszolgabíróval Rátz Pál

³² Az alakuló nemzetőrsegek létszámára – HML IV-1/a 151. k. 681; az egri nemzetőrségre MOL H 1 MOIB 1848:305, 334, MOL H 92 ONHT 1848:1406, őrszolgálatra MOL H 1 MOIB 1848:82; MOL H 3 HNI 1848:10. Hajagos 1998. 160.; a gyöngyösi nemzetőrségre – MOL H 1 MOIB 1848:539, Dezséri Bachó 1939. 4., Csikány Tamás: Csikány Ferenc, a gyöngyösi nemzetőrség parancsnokának segédtsíztje, honvédszázados. In: Egy küzdelmes év katonái. Szerkesztette: Horváth László. Mártai Tanulmányok 1998. Gyöngyös, 1998. 8-9., 14-17.; a szolnoki nemzetőrségre MOL H 1 MOIB 1848:49, 408.

Egerben és Gyöngyösön a városi tanácsra lett bízva az összeírás iránti intézkedés meg-
téléte. A bizottságoknak mihez tartás végett május 9-én kiadták Batthyány április 21-i máso-
dik, bizalmas utasítását is.³³

Blaskovics május 7-én Batthyáynak azt jelentette, hogy „a nemzeti őrseregbei összeírás
a népnek e tárgyban előlegesen kellőkép felvilágosítása után egész Heves Megyében meg le-
het ugyan kezdeni, kivételével azon néhány helyeknek, hol a lakosság nagyobb része ingerült
állapotban van az úrbéri rendezés miatt, s az összeírás iránt ..., de a felfegyverzést az illető
szolgabíráktól eddig beérkezett jelentések szerint egész biztossággal csak a következő helye-
ken” javasolta:

Tiszai járásban Mezőtúr, Törökszentmiklós, Kisköre, Szolnok, Alattyán, Pély, Tisza-
püspöki, Besenyszög, Kenderes, Tiszafüred, Tiszabó, Dévaványa, Nagykőrös és Kótelek;
Tarna járásban Eger, Heves, Verpelét, Füzesabony, Mezőtárkány, Nagytállya, Kerecsend,
Deménd, Kápolna, Detk, Ludas, Halmaj, Visonta, Feldebrő, Tarnabod, Vezekény, Kará-
csond, Kál; Gyöngyösi járásban Gyöngyös, Adács, Pusztamonostor, Szentjakab, Csány és
Pásztó; Mátrai járásban Aranyos, Terpcs, Felnémet, Fedéms, Bükkszék és Szajla.

Az összes településhez (a pusztákat nem számítva Tiszai járás 43, Tarna járás 45, Gyön-
gyösi járás 28, Mátra járás 35) képest igen szerénynek tűnik a felsorolt helységek száma. Blas-
kovics május 11-én sem tudott kedvezőbb hírekről beszámolni a miniszterelnöknek: „...a pót-
lólág beérkezett szolgabírói jelentések szerint, a nemzeti őrseregbeni szolgálat iránt másutt
sehol sem mutatkozik rokonszenv, mint amely helységeket május 7-i jelentésében felsor-
olt...”. Közölte azt is, „hogy az összeírást a megye aképpen rendelte el, hogy az csak olly
helységeken hajtassék végre, melyekben a népesség nagyobb száma a nemzeti őrsereg iránt
az összeíró küldöttség előtt rokonszenvet tanúsít”. Az ellenszenvet elsősorban az okozta,
hogy a volt jobbágyok sok helyen tévcsen egy rájuk kényszerített 30 éves katonai szolgálata-
nak fogták fel a nemzetőrséget. A vonakodás azonban köszönhető volt annak a többször
említett problémának is, hogy a szőlők után nem törölték el a dézsmát, így a Mátraalján a pa-
rasztkörében nem volt meg a kellő bizalom az áprilisi törvények által teremtett változások
iránt. Kerecsenden a település bírja, Babróczky Pál szította fel a kedélyeket, aki kijelentette,
hogy „ne hidjen senki annak hogy a törvény a királytól jött, s hogy az ország rendelte (sic!)
az őrkatonaságot, hanem az urak által szerzettvé, ez által csak a parasztságot lázítják...”.
A megyei állandó bizottmány május 25-i ülésén Vratarics József alszolgabíró bízta meg az ügy
kivizsgálásával, s mellé kiküldték a bizottmány három tagját is. A május 25-i bizottmányi ülés-
sén Blaskovics Gyula kitért arra is, hogy az összeíró bizottságok jelentéseiket még nem adták
be, s tudomása szerint több települést eleve kihagytak. Az alispáni tájékoztatóra a következő
figyelmeztetést küldték az összeíró bizottságoknak, „hogy méltó tekintetbe véve a hon véde-
lemre olly annyira megkívánt nemzet őrség halaszthatatlan felállításának szükségét, megbíza-
tásukban – ha meg nem történt volna – kitelhetőleg járjanak el, a nemzet őrségi köteleesség
teljesítésére a netaláni balvélemények elől látása mellett mindenkit erélyesen lelkesítsenek,
mind azon helyeken melyek az összeírás alól egészen ki hagytak az összeírást ujabban
kísértsék meg, s azt csupán akkor függesszék föl, ha előre bocsátott fölvilágosítás és buzdítás
után is a lakosság többségénél általános ellen szenvet tapasztalának.”³⁴

A bizottmány által újólag is sürgött összeírások nagyobb rész május végére és június
közepére elkészültek. Az összeírások teljesen nem állnak rendelkezésünkre. Egyes települések
csetében teljesen hiányoznak, például Hatvan, Hort, Encs, Apc, Tizzasas, Szelevény, Visz-
nek, Zaránk és Kál. Más településeknek, elsősorban a Mátra járáshoz tartozóknak pedig csak

³³ Blaskovics április 7-i jelentése MOL H 1 MOIB 1848:539; az összeíró bizottságokra és összeírási uta-
sításokra HML IV-1/a 151. k. 725, 782, 783, 784.

³⁴ Blaskovics május 7-i jelentése MOL H 3 HNI 1848:138, május 11-i jelentése MOL H 3 HNI
1848:456, a kerecsendi incidensre HML IV-1/a 151. k. 975, az állandó bizottmány május 25-i hatá-
rozata HML IV-1/a 151. k. 973, Hajagos 1995. 97-98.

az augusztusi javított összeírásai állnak rendelkezésre. A legjobban értékelhetők azok a települések, ahol az eredeti és a javított összeírások is fennmaradtak. Az első dolog ami megállapítható az összeírásokból, hogy az összeíró bizottságok egymástól eltérően jártak el, amikor megnevezték a nemzetőri képesség alapját. Voltak, akik csak azt írták be, hogy földműves, kézműves, illetve jövedelem alapján, mások azonban pontosan feltüntették a földbirtokok nagyságát, illetve a kézműves foglalkozását. Teljesen eltérő gyakorlatot követtek a feltételeknek meg nem felelő önkéntesek kimutatásánál is. Vannak akik csak azt írták a „Megjegyzés” rovatba, hogy önkéntes, s csak az 50 évestől idősebbeknél következtethetünk annak okára, míg mások pontosan megnevezték azt a feltételt, aminek nem feleltek meg, például atyai hatalom alatt állnak vagy 1/4 telekkel rendelkeznek. Az összeírások azonban arról is árulkodnak, hogy több településen nagyobb volt a nemzetőrség iránti lelkesedés, mint ahogy arról Blaskovics Gyula beszámolt a szolgabírói jelentések alapján. A Gyöngyösi járásban a május 7-i jelentésben nem szereplő Gyöngyössolymoson (1627 lakos) május 30-án 94 nemzetőrt írtak össze, akik közül 20 volt az önkéntes (12 fő 50 évesnél fiatalabb). Az összeírt nemzetőrök között azonban más településeken is jelentős volt az önkéntesek aránya, például Csányon (25 főből 9) és Egerbaktán (100 főből 70). Az utóbbi esetben 66-an csak 1/4 telekkel rendelkeztek. A pozitív példaként említett Adácson (1811 lakos) május 19-én 160 (!) nemzetőrt írtak össze, amelyből 139 fő volt önkéntes (50 év feletti 9, fiatal 7, atyai hatalom alatt 25, zsellér 24, 1/8 telkes 9, 1/4 telkes 60, iparos 1, bérlő 1). Adács nem volt szőlőtermesztő település, így az itteni nem különösebben tehető parasztok valóban terheik csökkenéseként élték meg az úrbériség eltörlését. Más hasonló helyzetű településeknél is nagyobb volt a lelkesedés, mint a szőlőtermesztő vidékeken, de az adácsi szintet nem érték el. Sok helyen, például Gyöngyöshalászon az önkéntesek a falvak 50 évnél idősebb előjáróiból, az úgynevezett „hitesekek” közül kerültek ki, akik kötelességüknek érezték jelentkezni a nemzetőrségbe.

Az összeírásoknál csak egy esetben, Szücsinél tüntették fel, hogy az összeírtak (29 fő) többsége ellenszenvezik a nemzetőrséggel. Az összeírók és több helyen valóban az önkéntesen jelentkezők lelkesedéséből kikerkedett nemzetőri létszámokon augusztus folyamán jelentős változtatásokat hajtottak végre az azokat felülvizsgáló szolgabírák. A jelentős csökkenés okát egyrészt abban kereshetjük, hogy a nemzetőrségnek már Heves megyét is érintő katonai célú mozgósítása jelentősen lehűtötte az iránta való lelkesedést, másrészt a vagyonszűkebbek a szegényebbeket ki akarták zárni a rendfenntartás feladatából. Kimutatható jelentősebb csökkenés a következő településeknél figyelhető meg: Gyöngyössolymos (94-ről 35-re), Pásztó (416-ről 322-re), Egerbakta (100-ról 46-ra), Besenyőtelek (175-ről 130-ra), Füzesabony (265-ről 136-ra), Heves (200-ról 156-ra), Tiszanána (228-ről 162-re), Pély (63-ről 38-ra) és Sarud (97-ről 41-re). Egy adatunk van arra, hogy a kihagyottak tiltakoztak. Sarud nemzetőrségének választott századosa, Dubniczky János és a helybeli előjáróság az állandó bizottmányhoz címzett folyamodványukban előadták, hogy „szegényebb sorsu helybeli társuk közül azokat, kik fél telket vagy ezzel felérő egyéb ingó javakat kimutatni nem bírnak, úgy szinte kik már valamely bűn végett fenytve voltak, szolgabírájok az őrseregi tagok sorába felvétetni nem engedte, kik is jelenleg igen nagy elkeseredettséggel nézik, s fájlalják, hogy a többi társaiknál ebbeli tekintetben sem mérkőzhetnek; mely végből igen kéri a bizottmányt, lenne szíves nevezett kizárottakat is őrseregi tagokul felvenni rendelni”. A sarudiak problémáján azonban a július 2-án kiküldött vizsgáló bizottság sem segített, hiszen nemzetőrsége augusztus folyamán a már említett 41 fővel szerepelt.³⁵

Egerben és Gyöngyösön a városi hatóságok végezték el a nemzetőrség összeírását. Gyöngyösön június első napjaira fejeződhetett be ez, mivel június 12-én már tisztjeiket is megválasztották. Egy keltezés nélküli összeírás 1317 fő gyöngyösi nemzetőrt tartalmaz, beszá-

³⁵ Májusi és júniusi összeírások HML IV-106. A nemzetőrségre vonatkozó iratok 1. doboz, augusztusi felülvizsgálatok 1. és 2. doboz, sarudiak panasza HML IV-1/a 152. k. 1613.

mítva az egészségileg „tehetetleneket” és a törvény előírásainak meg nem felelő önkénteseket is. A „Megjegyzés” rovatnak ezen bejegyzései egyértelművé teszik, hogy az irat a májusban elrendelt összeírás során keletkezett. Az egri összeírás befejezését június 13-án jelentette a városi tanács. Eszerint 2032 fő nemzetőrt vettek jegyzékbe. A leírtakból kitűnik, hogy az összeírások meglehetősen elhúzódtak a megyében, ami nem volt egyedi eset. Az összeírások befejezése, módosítása már túlnyúlik vizsgált időszakunkon, ezért csak utalni akarunk annak végeredményére. A megyei állandó választmány augusztus 1-jén azt jelentette az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak, hogy várhatóan 15 000 fő körüli lesz a megyei nemzetőrök száma. A végleges összeírással október végére készültek el, melyet november 2-án terjesztettek fel a Nemzetőrségi Haditanácshoz. Ebben a nemzetőrök száma 13 634 főt tett ki.³⁶

Az összeírás elhúzódása mellett súlyos probléma jelentkezett a felfegyverzés terén, csakúgy mint az ország más megyéiben is. A nemzetőrségnek csak töredékét tudták ellátni lőfegyverekkel, azok is általában sajátok vagy másoktól kölcsönkértek voltak. Blaskovics még április 7-én 3000, majd május 15-én 2000 darab lőfegyvert igényelt a nemzetőrök számára, de kéréseit a kormány nem tudta teljesíteni. Fegyver iránti kérelmet nyújtottak be a városok is: május 9-én Szolnok, május elején Mezőtúr, május 15-én ismét Szolnok. A kormány ezeket az igényeket sem tudta kielégíteni, egyedül Gyöngyös kapott május 28-án 200 darab régi kovás puskát. Így a nemzetőrök jelentős része csak lándzsákkal, kiegészített kaszákkal és kardokkal volt felszerelve, s mint láthattuk, Gyöngyösön a fegyverek között előfordult a fókos is.³⁷

A legtöbb helyen az összeírt nemzetőrök a törvénynek megfelelően még május végén, illetve június elején megválasztották tisztjeiket századosig bezárólag. Az összeírások több településnél feltűntették a megválasztott tiszteket is, így például Dévaványán, Kenderesen, Törökszentmiklóson, Tiszaroffon, Pásztón, Adácson, Csányban, Nagyfügeden, Verpeléten, Füzesabonyban, Egerben és Gyöngyösön. Az egyes településeken a nemzetőrség tisztjei jórészt a megyei hivatalnokok, a helyi földbirtokosok, értelmiségiek, illetve a települések előjárói közül kerültek ki, földművesek és kézművesek csak elvétve találhatók közöttük. Ezt jól tükrözik az alábbiakban felsorolt települések.

Törökszentmiklós	<i>Százados:</i> Soldos Imre főszolgabíró és Polgár József postamester <i>Főhadnagy:</i> Csapó Lajos mérnök és Sánta István jegyző <i>Alhadnagy:</i> Billerz Márton kereskedő, Kuthy Jenő gyógyszerész, Bolgár Mihály egész telkes gazda és Dorka István ügyvéd
Kenderes	<i>Százados:</i> Recksky András földbirtokos és Tornynos István „polgár” <i>Főhadnagy:</i> Csiky Károly megyei útbiztos és Pádár Mátyás főbíró <i>Hadnagy:</i> Szilassy Gergely jegyző és Putnoki György kántor
Dévaványa	<i>Százados:</i> Várady György ügyvéd <i>Főhadnagy:</i> Szarka Lajos megyei esküdt <i>Alhadnagy:</i> Bogya János és Csaba István földművesek
Tiszaroff	<i>Százados:</i> Borbély Antal földbirtokos <i>Főhadnagy:</i> Magyary István földbirtokos <i>Alhadnagy:</i> Nagy Mihály bíró, H. Szabó János földműves

³⁶ A gyöngyösi nemzetőrségre lásd Dezséri Bachó 1939. 11., Mátra Múzeum Történeti Adattár 1237. 90. (a továbbiakban: MM.TA). A Gyöngyösi nemzeti őrsereg össze írtása (1848)., egri nemzetőri összeírásra MOL H 92 ONHT 1848:921, 1320, augusztus 1-jei jelentés H 92 ONHT 1848:2438, november 2-i felterjesztés H 92 ONHT 1848:7578.

³⁷ MOL H 1 MOIB 1848:305, 539; H 3 HNI 1848:136, 142, 293, 332; H 92 ONHT 1848:1320.

Adács   *Százados:* Berényi János jegyző és Misnai József molnár
                               Főhadnagy: Ács Boldizsár és Juhász József 1/2 telkes gazdák
                               Alhadnagy: Zavaskó József 1/4 és Varga István 1/2 telkes gazdák

Mint a felsorolt példákban látszik, a legsajátosabb tisztikar Adácson alakult meg, ahol nem laktak földbirtokos nemesek, és az értelmiséget és a kézműveseket is csak 2-2 fő képviselte. Egerben és Gyöngyösön szintén a helyi földbirtokosok, az értelmiség, és a városi tisztviselők alkották a tisztikart.³⁸

Az összeírás során, illetve a közvetlenül utána választott tisztek azonban csak ideiglenes jellegűeknek minősültek. A végleges tisztikar a területi elven szerveződő nemzetőri zászlóalj kereteinek a kialakulása után lett kinevezve. Heves megyében június folyamán a zászlóalj központjaiul Eger és Gyöngyös lett kijelölve. A megye kiterjedése következtében egy harmadik zászlóalj megszervezéséről is döntött az Országos Nemzetőri Haditanács, amelynek központjául Mezőtúrt határozták meg. A zászlóalj parancsnokává májusban Eger Lenkey Károlyt, Gyöngyös pedig Brezovay Imrét ajánlotta. Hivatalos kinevezésükre június 19-én került sor. Brezovay azonban kinevezésével egy időben lemondott beosztásáról. Helyére Gyöngyös és a megyei állandó bizottmány az egeri hadfogadó parancsnokát, Okolicsányi József főhadnagyot ajánlotta. A Nemzetőri Haditanács azonban addigra már június 29-én kinevezte gróf Almásy Ernő kilépett főhadnagyot a megüresedett tisztségre. A Mezőtúr központtal szerveződő 3. zászlóalj parancsnokává július 6-án Mesterházy István vértés kapitányt nevezték ki. A zászlóalji központok kijelölése és a parancsnokok kinevezése ellenére a tényleges zászlóalji keretek csak az összeírás befejezése után alakulhattak ki, vagyis októberben. Addig az egyes települések nemzetőrségét a zászlóaljparancsnokok koordinálásával korábbi választott tisztjeik irányították.³⁹

A népképviselési országgyűlési választások előkészítése és lebonyolítása

A pozsonyi országgyűlés 1848 márciusában és áprilisában, mint már több vonatkozásban említettük, egy sor ideiglenesnek szánt törvényt hozott, amelyeket a következő, Pesten összehívandó népképviselési országgyűlésen akartak pontosabban kidolgozottakkal felváltani. Magát az V. törvénycikket is ideiglenesnek szánták, amely a népképviselési országgyűlési képviselők megválasztását szabályozta. Ideiglenes jellege ellenére gyökeresen szakított a korábbi országgyűlési választások hagyományával és népképviselési alapokra épült. A törvény meghatározott sorrendben egy sor végrchajtandó feladatot írt elő a törvényhatóságok számára. Az első feladat a választókerületek kialakítása volt. Az 5. §. értelmében az önálló választókerületnek számító Eger és Gyöngyös mellett, Heves megyében még nyolcat kellett kialakítani a törvények szentesítését követő 20 napon belül. Erre a célra Blaskovics még április 28-án a törvény rendelkezése szerint (7. §. a.) kisgyűlést hívott össze, s bemutatta az általa már előzetesen elkészített körzetek beosztását. Ezt kisebb módosításokkal el is fogadták. Kijelölték a körzetek központi helyeit is, ahol a választóknak majd le kell adniuk a szavazataikat. Ezek a következők lettek: Szolnok, Mezőtúr, Abádszalók, Tiszanána, Kápolna, Nagyfűged, Gyöngyöspata és Pétervására. A körzetek közül a legnagyobb népességű a szolnoki (31 646 fő), míg legkisebb a gyöngyöspatai (29 200) volt. (Eger és Gyöngyös a gyöngyöspataitól jóval kisebb népességgel rendelkezett – 20 128, illetve 14 870 –, így a lakosság számát tekintve a törvény cleve aránytalanságot okozott.) A felosztást jóváhagyta a május 1-jei közgyűlés is. A választási törvény végrchajtására és a választási ügy minden ágának kezelésére egy külön,

³⁸ A települések tisztikarára HML IV-106 1. és 2. doboz, MM.TA 1237. 90., MOL H 92 1848:1320.

³⁹ Zászlóalji központokra MOL H 92 ONHT 1848:2438, parancsnokokra H 92 ONHT 1848:352, 2438; MOL H 3 HNI 1848:525, 599, 633, Közlöny 1848. június 22., július 10., július 14.

a belügyminiszterrel közvetlenül érintkezésben álló központi választmányt kellett létrehozni (7. §. b.). Ennek tagjait szintén a május 1-jei közgyűlésen választották meg. A 78 tagú bizottság elnöke az előírás szerint Blaskovics Gyula alispán lett. A népképviselő elve a központi választmányban is megvalósult, nagyjából a tagok 1/3-a nem nemesi származású, akiknek többsége itt is települési bíró és jegyző volt. Másik 1/3-ot a megyei közéletben korábban is aktív szerepet játszó személyek alkották, például Almásy Pál, Novotha Péter, Bernáth András, Borbély Lajos, Almásy Sándor, ifj. Dobóczy Ignác, Soldos Sándor, Thassy Dániel, Gyórfly Ignác és Papszász Ignác. A központi választmány első ülését május 8-án tartotta. Ekkor tették le az előírt esküt (11. §.), s Dobóczy Ignácot megválasztották választmányi jegyzőül. Az előírásnak megfelelően (12. §. a.) ekkor jelölték ki a választási kerületek 3 fős összcíró bizottságait is, akiknek többsége egyébként nem volt a központi választmány tagja. Többségében két meghatározó helyi személyiségből s egy települési jegyzőből álltak.

Szolnoki kerület:	Pesther János, Makay Ferenc és Gál János tiszaföldvári jegyző
Mezőtúri kerület:	Puky Miklós, Magyary Lajos és Luka Lajos mezőtúri ügyvéd
Abádszalóki kerület:	Recsky Andor, Lipcsey Gedeon és Tóth András tiszaroffi jegyző
Tiszanánai kerület:	Boros Orbán, Radics Miklós és Kurdy József poroszlói jegyző
Kápolnai kerület:	Pap Pál, Liptay András és Bognár István feldebrői jegyző
Nagyfügedi kerület:	Gosztonyi Antal, Gr. Wartensleben Ágoston és Szabó István tarnamérai jegyző
Gyöngyöspatai kerület:	Kaszap János, Fáy József és Majzik Ferenc hatvani jegyző
Pétervásárai kerület:	Utassy István, Marzsó Antal és Forgó Imre siroki jegyző

Eger és Gyöngyös, mint törvényben rögzített külön kerületek (5. §. A.) saját központi választmányt hoztak létre a választás előkészítésére és lebonyolítására (8. §.).⁴⁰

A május 8-i ülésen június 9-ét jelölték ki az összeírások kezdeti időpontjául. A központi választmány újabb ülését pedig a törvény által előírt (12. §. b.) 14 napos folyamatos összeírási munka befejezése utánra, június 24-re tervezték összehívni. Ezeket az időpontokat azonban hamarosan módosítani kellett. V. Ferdinánd Bécsből Innsbruckba való távozásának hatására, a Batthyány-kormány május 19-én a tervezettnél korábban, július 2-ára határozta el az országgyűlés összehívását. A törvényhatóságokat az országgyűlés összehívásának új időpontjáról május 20-án értesítette István nádor. A rendelet kihirdetése és propagálása a megyékben a központi választmányok feladata volt (25. §.). Heves megyében június 2-án hirdették ki a rendeletet. Így a határidő szorítása miatt a június 3-tól 18-ig tartó időszak lett kijelölve a választói összeírások elkészítésére, magát a választást pedig június 26-ra tűzték ki. A választók névjegyzékére a 20. életévet betöltött férfiak többféle jogcímen kerülhettek fel. Választójoggal automatikusan rendelkeztek továbbra is a nemesi származásúak (1. §.). Mások számára vagyoni cenzust állapított meg a törvény. Választópolgárok lehettek azok, akik királyi városokban vagy rendezett tanáccsal ellátott községekben (ennek számított Eger és Gyöngyös az összeírásokkor) 300 ezüsterint értékű házzal vagy földdel, egyéb községekben pedig 1/4 volt úrbéri telekkel, vagy ezzel egyenértékű földdel rendelkeznek. Másrészt azok, akik kézművesként, kereskedőként vagy gyárosként állandó lakhellyel, saját műhellyel rendelkeztek. (A kézműveseknek legalább egy segéd foglalkoztatása is feltétel volt.) Választók lettek azok is, akik saját földbirtokukból, vagy tőkéjükből évi 100 ezüsterint jövedelmet tudtak ki-

⁴⁰ 1847/8-ik 19-36., a választókerületekre lásd HML IV-1/a 151. k. 690, 751, a központi bizottságra HML IV-1/a 151. k. 714, az összcíró bizottságokra MOL H 123 jegyzőkönyvi másolatok.

mutatni. Jövedelmükre való tekintet nélkül választók lettek a nem nemesi származású értelmiségiek, a honoráciorok is (2. §. a, b, c, d.).⁴¹

A névjegyzékek elkészítését az összeíró bizottságok a városokban egy-egy központi helyen végezték. Egerben ettől eltérően házról házra jártak az összeírók. A községekben a bizottságok településről településre jártak. Túl sok időt nem tölthettek egy-egy helyen, mivel igen magas volt az egyes kerületekben a települések száma. A legtöbb település a pétervásári kerületben (51), míg a legkevesebb a mezőtúriban (12) volt. A megye területén összeírt választók létszáma 14 131 fő volt, ennek kerületenkénti megoszlását azonban nem ismerjük. A választók összeírása hiánytalanul csak a gyöngyöspatai kerületből maradt fenn. Annak tekinthetjük azonban a mezőtúrit is, mivel onnan csak a 60 fős lakosságú Gabonás adatai hiányoznak, meglicht, ott nem is volt olyan személy, aki megfelelt a választójogi előírásoknak. A szolnoki, az abádszalóki és a tiszánánai kerületek adatai hiányosak, míg a többi kerületből egyáltalán nem rendelkezünk adatokkal. Így az egész megyére vonatkoztatható következtetést nem tudunk levonni, legfeljebb csak tendenciákat tudunk érzékeltetni. A 29 200 fős népességű gyöngyöspatai körzetben 2494, míg a 31 378 fős népességű mezőtúri kerületben csak 1121 személy került fel a választók névjegyzékébe. Ezek az előbbi kerületben a lakosság 8,56%-ának, míg az utóbbiban 3,57%-ának feleltek meg. Ismert az egri választók száma is, amely 2062 fő volt, amely elképesztően magas, 11%-os aránynak felel meg. Gyöngyösre vonatkozóan csak egy 600-700 fős becslés áll rendelkezésre, ami nagyjából 4%-os aránynak felel meg. Országosan a választójogosultak aránya 5-7%-ra becsülhető, így azt megállapíthatjuk, hogy Egerben és a gyöngyöspatai kerületben az arány az országos átlagot meghaladta, míg a mezőtúri kerületben s feltehetően Gyöngyösön alatta maradt annak. Gyöngyösön egyébként komoly bírálat érte az összeírókat: „...néhány összeírók szeretnék, ha minél kevesebb választó lenne s ennél fogva túlzó szigorral s gyöngédtelenséggel tartanak szemlét a képességek felett...”. Így itt esetleg ezzel a túlzó szigorral is magyarázható a választók alacsonyabb száma. A választók összes megyei számából és az ismert adatokból arra is következtethetünk, hogy a fennmaradó 6 választókörzetben 1000 fő körül lehetett a választójogosultak száma. Ez alapján arányuk a mezőtúri kerülethez hasonlóan ezekben is feltehetően az országos átlag alatt maradt. Érdemes összevetnünk azt is, hogy miként oszlanak meg a választásra jogosultak az ismert összeírások alapján.

választásra jogosultság	gyöngyöspatai kerület (%)	mezőtúri kerület (%)
„régebbi jog” (nemesi cím)	17,6	23,2
ingatlan (ház és birtok) alapján	70,8	59,6
kézműves és kereskedő	6,5	11,7
jövedelem alapján	2,8	1,4
értelmiségi tevékenység alapján	2,3	4,1

Az arányok eltérése a különböző települési típusokkal magyarázható leginkább. A gyöngyöspatai kerületben több kisebb népességű település volt, amelyekben kevesebb kézműves,

⁴¹ 1847/8-ik 19-36., május 8-i ülésre MOL H 123 jegyzőkönyvi másolatok, az országgyűlés előrehozatalára lásd Urbán Aladár: Az első napok és hónapok. A nagy év sodrában. Budapest, 1981. 140.; a megyei kihirdetésére MOL H 123 Blaskovics Gyula május 22-i hirdetménye.

illetve nemes élt. A mezőtúri kerület népességének zömét 3 nagyobb népességű település, Mezőtúr, Törökszentmiklós és Dévaványa adta, ehhez képest viszonylag több kézműves és nemesi származású élt. Csak következtethetünk arra, hogy a többi kerületben milyen arány lehetett. A szolnoki leginkább a mezőtúrihoz hasonlíthatott a központi település túlsúlya miatt, bár itt nagyon kevés volt a nemesek száma. A tiszánai, a kápolnai és a nagyfügedi kerület pedig leginkább a gyöngyöspataihoz hasonlíthatott településeit, illetve az itt élő nemesség számát tekintve. Az abádszalókinak az lehetett az érdekessége, hogy itt a többitől magasabb lehetett a nemesség száma, miután több településen is (például Tiszaroff, Tiszabura, Tiszaigar, Tiszaörs, Tiszaszőlős, Tiszafüred, Tiszabó stb.) igen nagy lélekszámban éltek. A legnehezebb képet alkotni a pétervásáriról, miután itt rendkívül aprófalvak voltak, s lakosaik a nemzetőri feltételeknek is csak kis számban feleltek meg. Így feltehetően jelentős arányt tettek ki itt is a jórészt nemesek által lakott falvakból (például Tarnalecsz, Bükkszenterzsébet, Mikófalva és Ivád) kikerülő választók. Egerben és Gyöngyösön magasabb arányt képviselhetek a kézművesek, kereskedők, illetve az értelmiségiek.⁴²

A központi választmány határozata értelmében az elkészült választói névjegyzékeket június 18-án kellett bemutatni, majd három napra a megyei jegyzői hivatalba „mindenki által való megtekintés végett” kifüggesztették (18. §.). A három nap alatt felmerült és beadott panaszok, észrevételek orvoslására (21. §.) még június 21-re összehívták a központi választmányt. A problémás esetek orvoslása után június 26-án sor kerülhetett a választások megtartására. Egyébként ez az időpont az országgyűlés összehívásának előrehozása miatt nem felelt meg a törvény azon előírásának, hogy 4 héttel megelőzze a nyitólést (24. §. b.). (Gyöngyösön az előkészítő munkálatokkal sokkal korábban végeztek, így ott június 13-ára lett kitéve a választás, Egerben a megyei kerületekhez hasonlóan szintén június 26-ra tűzték azt ki.) A központi választmány ülésén kijelölték az egyes körzetekbe a követválasztási elnököket, a jegyzőket és helyetteseket is (26. §.). Az elnökök és helyetteseik a következők lettek: szolnoki kerület Papszász Ignác és Marton János; mezőtúri kerület gróf Szapáry József és Hellebronth Antal; abádszalóki kerület Borbély Miklós és Für Lajos; tiszánai kerület Elek Menyhért és Mlinkó Lajos; nagyfügedi kerület gróf Wartensleben Ágoston és Okolicsányi Ignác; kápolnai kerület Fáy Sámuel és Gyulay Pál; gyöngyöspatai kerület Győrffy Ignác és Sipos Károly; pétervásári kerület Kovács József és Utassy István. E felelősségteljes munkára külső személyeket is felkértek, mert a felsoroltak közül csak 9 fő volt tagja a központi választmánynak. Az elnökök, de a jegyzők közül is többen tagjai voltak az összehívó bizottságoknak is.⁴³

Az előkészületi munkákat a választások megtartásának a sikere minősíti. Az V. törvény-cikk a választás több módját tette lehetővé. Ahol csak egy jelölt indult, s legalább 10 választó nem kért szavazást, ott lehetséges volt a közfelkiáltással történő megválasztás (30. §.). Ez Heves megyében három körzetben fordult elő. Június 13-án Gyöngyösön Almásy Pált (az országban az egyik legkorábban megválasztott képviselő), június 26-án Egerben Csiky Sándort és a kápolnai kerületben Pap Pált választották meg így. Az, hogy nem volt ellenfelük, feltehetően nagy helyi népszerűségükkel magyarázható.

Több jelölt esetén nyílt szavazást kellett tartani. Ekkor a kerület választási elnökségét a jelöltek 2-2 megbízottja is kiegészítette (31. §.). A szavazás nyíltan, a jelölt nevének az elnökség előtti bemondataival történt, amit a jegyző a választó nevével együtt rögzített (32. §.). A szavazást annak megkezdése után addig kellett folytatni, míg szavazó jelentkezett (33. §.).

⁴² A megyei választók számára lásd Borovszky Samu: Heves vármegye. Budapest, 1909. 613-614., a gyöngyöspatai és mezőtúri választók névjegyzékére Bátonyi Krisztina: Népképviselői országgyűlési választások Heves megyében 1848-ban (kézirat, a továbbiakban: Bátonyi), az egri választók számára Scbestyén 1981. 40., gyöngyösi adatra és problémákra Dezséri Bachó 1939. 12-13.

⁴³ 1847/8-ik 19-36., a központi bizottság június 21-i ülésére és a követválasztási bizottságokra MOL H 123 jegyzőkönyvi másolatok, Bátonyi.

A választást az a képviselőjelölt nyerte meg, aki általános többséget, vagyis mai kifejezéssel élve 50% + 1 szavazatot szerzett (34. §.). A megyében 7 kerületben indultak többen, s így ezekben tényleges szavazást tartottak. A szolnoki körzetben Graeffl József Pest város főkapitánya győzött Halasy Kázmér alszolgabíróval szemben. A mezőtúri kerületben Borbély Lajos győzött Péczy József és Békefy (keresztneve ismeretlen) ellen. Ebben az egy körzetben ismerjük a leadott szavazatok számát is. Borbély 426, Péczy 400 és Békefy mindössze 4 szavazatot kapott. Ezekből az adatokból a részvételi arányt is ki tudjuk számolni, mivel ismerjük a választójogosultak pontos számát is. Itt a részvétel 74%-os volt. Az abádszalóki kerületben Recsky Andor győzött Lipcsy Péterrel szemben. A tiszánai kerületben Németh Albert volt alszolgabíró győzött Okolicsányi Gusztáv volt főszolgabíró és Horváth Péter tiszánai földbirtokos ellenében. A pétervári kerületben Fejér Lajos szerezte meg a győzelmet a korábbi főjegyző, Madarassy János ellen. A felsorolt kerületekben a választás incidens nélkül befejeződött június 26-án. A nagyfügediben és a gyöngyöspataiban azonban problémák jelentkeztek. Nagyfügeden a három jelölt – Puky Miklós másodalipán, Schaffner János egri főbíró és Molnár Lajos karácsondi földbirtokos – egyike sem szerezte meg az általános többséget. Puky ugyan komoly előnyre tett szert Schaffnerrel szemben, de ez nem volt elegendő a győzelemhez. A választási bizottság elnöke, gróf Wartensleben Gusztáv a törvényi előírásnak (35. §.) megfelelően másodszori szavazást rendelt el Puky és Schaffner között. Miután azonban az idő már előrehaladt, és aznap nem lehetett befejezni a szavazást, azt másnapra halasztotta, amit lehetővé tett a törvény (36. §.). A másnapi döntést azonban a Schaffner-párt nem fogadta el, mert ők a korteskedés újbóli megindítása szempontjából azt június 29-én kívánták megtartani. Wartensleben nem adott helyt ennek a kívánatnak, így a másnapi választáson a Schaffner hívek nem jelentek meg. Ez pedig Puky Miklós győzelmét jelentette. Schaffner megóvta a választási eredményt, de ezt július 14-én elutasította az országgyűlés mandátumokat vizsgáló bizottsága. A nagyfügedi esetben Wartensleben határozott, törvényeknek megfelelő eljárása elejét vette a nagyobb bonyodalmaknak.

Gyöngyöspatai kerületben azonban ennek éppen ellenkezője történt. Itt Gosztonyi János főszolgabíró és Horváth Mihály hatvani prépost és ismert történetíró indultak a választáson. Az első incidenst egy pap okozta, aki hivatásának ellentmondva, becsmérelte a választási bizottságot. Ennek következménye a két jelölt hívei közötti verekedés lett. A választási elnöknek, Győrffy Ignácnak ekkor még sikerült helyreállítania a rendet úgy, hogy a két tábor közt fegyveres hadnagykot állítottatott. Ezt lehetővé tette a törvény (42. §.). A rendbontás következtében azonban az idő már annyira előrehaladt, hogy a szavazás folytatását másnapra halasztotta a választási bizottság. Erre a két rivális tábor vezetői elhatározták a korteskedés újbóli megkezdését. A választási bizottság ezt csökkenteni akarva, olyan döntést hozott, hogy azon településekből már nem fogadnak el szavazatokot, amelyek aznap leadták voksukat. Másnap azonban olyan településekből is megjelentek választani, amelyek előzőleg már szavaztak. A választási bizottság nem tudott egységes álláspontra jutni az ügyben, amivel csak növelte a zavart. Győrffy Ignác nem állt a helyzet magaslatán, s arra az álláspontra helyezkedett, hogy „senkit, kinek követválasztási joga van, attól megfosztani nem lehet”. Ezt azonban azok, akik tartották magukat az előző napi megállapodáshoz, kijátszásuknak tekintették. Végül a választás elhalasztása mellett döntöttek, de addigra a feszültség olyan fokra emelkedett, hogy a két tábor között ismételtelen verekedésre került sor, s ennek egy halálos áldozata is lett. Az új törvények meghozatalával maguk az emberek még nem változtak meg. Gyöngyöspatán felelevenedtek azok a jelenségek, amelyek korábban Egerben játszódtak le követválasztások és tisztújítások alkalmával. Ez nem volt egyedi jelenség, az ország más részeiben is előfordult, például Bihar megyében 1 választási körzet kivételével mindenhol sor került verekedésekre, amelyeknek több halálos áldozata is lett. Másrészt a törvények ismerete és betartása sem állt azon a szinten, amely elvárható lett volna az ország átalakításának végigviteléhez. Győrffy Ignác eljárása a „nemesi szabadsággal” nosztalgizáló földbirtokos magatartása volt, aki csak annyiban követte a kor szavát, hogy azokat szélesebb körben, adott

esetben a választásra jogosultak körében kívánta érvényesíteni. A megismételt választást július 6-án tartották meg Berecz Ferenc megyei főügyész elnökletével, s a rend biztosítására Gyöngyösről rendelték ki egy nemzetőr századot. A győzelmet végül Gosztonyi János szerezte meg. Így azt állapíthatjuk meg, hogy a megyében egy súlyos incidenssel ugyan, de a törvénynek megfelelően lebonyolódtak a népképviselői országgyűlési választások.⁴⁴

*

A választások megtartásával a megye forradalmat követő átalakulási folyamatát le is zárhatjuk. Mint több esetben említettük, az áprilisi törvények gyakran csak ideiglenesnek tekintett változtatásokat, módosításokat írtak elő. A véglegesnek szánt törvényi szabályozásokat a júliusban összeülő népképviselői országgyűléstől várták. Ennek kellett volna meghoznia azokat a törvényeket, amelyek teljesebbé tették volna a polgári átalakulás folyamatát. Ezeket a törvényeket azonban az összeülő országgyűlés csak részben hozhatta meg, mert a kibontakozó rendkívüli körülmények – a délvidéki lázadás, majd az Ausztriával kibontakozó fegyveres küzdelem – a törvényalkotástól elvonták a figyelmet. Jószerivel csak a június végéig terjedő időszak tette lehetővé a békés átalakulást. Júliustól kezdve már az egyes megyékben is a rendkívüli intézkedések kerültek előtérbe, mint például a nemzetőrség mozgósítása a szerbek és a horvátok ellen, vagy szeptembertől a honvédek újoncozása. Így kissé félbehagyott maradt a megyékben végbemenő társadalmi, gazdasági és igazgatási modernizáció. Azonban ebben az állapotban is formailag és tartalmilag is lényegesen eltért az 1848 előttről. Megvalósították a jogegyenlőséget, a népképviselőket és a polgári földmagántulajdont.

Az áprilisi törvényekből adódó feladatok a korábbtól jóval nagyobb energiát kívántak a megyék átalakuló vezetésétől. Az egyes tevékenységeknél a személyekre való gyakori kitérés szemlélteti azt, hogy Heves megyében az átalakulás folyamatát egy jól körülhatárolható csoport hajtotta végre. Ők többnyire a birtokos középnemesség, illetve a nemesi értelmiség sorából kerültek ki, s korábban is aktív résztvevői voltak a megyei közéletnek. A konzervatívok és liberálisok szembenállása megyei szinten jórészt tartalmát veszítette a forradalmat követő hónapokban. A megye valamennyi meghatározó családja jelen volt az átalakulás nagy munkájában, befolyásukat az újonnan létrehozott testületekben, illetve a törvények végrehajtásához kapcsolódó bizottságokban igyekeztek érvényesíteni. Így megállapíthatjuk, hogy szerepüket nem a változások elszennvedőiként, hanem azok irányítóiként találták meg.

Az átalakulás vitathatatlanul jelentősen javított a volt jobbágyok jogi és társadalmi helyzetén, de a mindennapjaikat leginkább érintő gazdasági helyzetén nem. Így sok esetben az előbbi pozitívumok sem váltottak ki osztatlan örömet. Másrészt társadalmi alulnézetből a változások gyakran teherként is jelentkeztek. Elég arra gondolnunk, hogy a megyei tisztviselők hányszor mentek ki az egyes településekre törvényekről felvilágosítást tartani, illetve különböző összcírásokat készíteni. Minden alkalommal kizökkentették a parasztokat mindennapjaik megszokott életéből. Ezek a terhek azután júliustól kezdve tovább növekedtek. Valóságossá vált a nemzetőri szolgálat, még pedig annak rendkívüli formájában, a más megyékbe történő katonai célú mozgósítással. A honvédek kiállítása során a nyolc évenként esedékes újoncozás mértékénél sokkal nagyobb számú 19–22 éves fiatalat soroztak be. Komoly megterhelést jelentett több település számára a fuvarozási, szállítási kötelezettségek betartása is. Így akkor járunk el helyesen, ha a változások pozitív oldalainak a kiemelése mellett, figyelembe vesszük azok alulnézetből jelentkező pillanatnyi árnyoldalait is.

⁴⁴ 1847/8-ik 19-36., a választási eredményekre Közlöny, 1848. június 22., június 29., július 3., július 13., Dezséri Bachó 1939. 13., Bányai.

JÓZSEF HAJAGOS

County Heves in the months of transformation (March-June 1848)

In 1848, County Heves was different from what it is today, including parts of counties Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád and Békés. A number of places in the county, such as Eger, Gyöngyös, Szolnok, Törökszentmiklós, Heves, Pásztó, Kenderes and Pusztamonostor, were strongly stirred by the March revolution in Pest. These towns and villages elected committees to maintain law and order, and formed militia [*nemzetőrség*] units. On April 1, the county committee of law and order was also elected, headed by Deputy Sub-prefect [*másodalispán*] Gyula Blaskovics. The abolition of serfdom caused minor disturbances in the county, and lands were even occupied by force at Gyöngyöstarján and at Tiszásas. In the regions of Eger and Gyöngyös most of the complaints related to the continuing existence of the grape tithe. On April 7, there was an anti-semitic disturbance in Eger, but Sub-prefect Blaskovics, with energetic measures, managed to prevent the expulsion of the Jews. The acts passed by the Diet at Pozsony in April were proclaimed in the county on May 1. They were executed mostly during May and June. The committee for law and order was replaced by the chief administrative body in the county, a permanent committee of 314 members, who were elected partly in accordance with the principle of popular representation. The permanent committee elected the missing members of the county government on June 2. Gyula Blaskovics was elected Chief Sub-prefect, Miklós Puky Deputy Sub-prefect. The judiciary was also changed, for example the feudal manorial courts [*sedes domini*] were abolished, and cases concerning the press were tried by courts of jury. Most of the work in the county was done for the organization of the county militia and in connection with the preparation of the popular elections to the national representative assembly. On account of the aversion among the peasants, the conscription of persons fit for service in the militia dragged on till October. The county's ten members to the national assembly were elected on June 13 and 26. The elections took place in an orderly manner, with one exception. At Gyöngyöspata, due to a disagreement that left one person dead, the election had to be repeated on July 6. With the elections over, the process of the transformation of the county was complete. In the following months, the emergency measures in connection with the Serbian revolt in the south and supporting the war of independence came to the foreground.